

ganske svarer til den saakaldte keltiske Type, og det samme var uden Tvivl ogsaa Tilfældet, da Færøerne blev befolkede herfra, men derved taber Teorien om et sydfrå indvandret keltisk Element al antropologisk Interesse, selv om det var langt talrigere, end det ganske afgjort har været. Vi ved fremdeles ikke det mindste om, hvad den saakaldte keltiske Race egentlig er, og hele det keltiske Problem bliver blot endnu mere dunkelt, end det altid har været, hvis der ogsaa har levet Kelter i Norge, men naar Spørgsmaalet om Kelterne paa Færøerne endelig skal debatteres, inden der er fremskaffet nyt Materiale, bør de Udtalelser om det, der foreligger i Literaturen, under alle Omstændigheder behandles med større Forsigtighed, end Adjunkt Lindwall har udvist. Jeg skal ikke opholde mig ved, at han har refereret mit eget Arbejde paa misvisende Maade, fordi jeg i det hele finder det unødvendigt at gaa nærmere ind paa Spørgsmaalet ved denne Lejlighed, men da han gengiver afdøde Brigadelæge Arbo's Udtalelser om, at Suderøbefolkningen danner en fuldstændig Modsætning til de andre Distrikters, skal jeg dog minde om, at Arbo ved en Regnefejl angav dens Gennemsnitshøjde to Tommer mindre, end den virkelig er.¹⁾

¹⁾ Færøernes Befolknings Antropologi. Geogr. Tidskr. 1893.

Hvis Arbo havde levet, vilde han ganske utvivlsomt have været den første til at indrømme og beklage denne let tilgivelige Fejl, og som hans mangeaarige Ven tør jeg udtale, at det vilde have glædet ham, at det faldt i min Lod at berigtige den, men som ædruelig og samvittighedsfuld Forsker vilde han sikkert have misbilliget, at Adjunkt Lindwall ganske har ignoreret Berigtigelsen, enten det nu er, fordi han hverken har kendt de Maalinger, som Arbo benyttede²⁾, eller Lunds rigtige Angivelse af Suderøbefolkningens Gennemsnitshøjde³⁾, eller af mindre undskyldelige Grunde. At han overhovedet har tillagt den ringe og omtvistelige Forskel mellem Lokaltyperne paa Færøerne nogen nævneværdig Interesse, tyder paa, at han heller ikke har kendt Giuffrida Ruggeris Referat af mine Undersøgelser⁴⁾, hvori denne indsigtfulde Antropolog udtaler, at det ligeledes forekommer ham lidt barnligt (un po' infantile) at ville forklare saadanne Fænomener paa den — nu ogsaa af Adjunkt Lindwall foretrukne — Maade.

¹⁾ A. Berg: Bidrag til Kundskab om Færøerne. Nykøbing 1889.

²⁾ N. Chr. Lund: Iagttagelser fra Færøerne. København 1884.

³⁾ Archivio per l'Antropologia 1912.

Persiske Byer.

(Det engelske Asien).

Af

Professor Ole Olufsen

Som jeg bemærkede i min Artikel i dette Tidsskrifts 24 Bind Hefte VII angaaende Persien, maatte de, der følger med Forholdene i Orienten, uden at vide noget bestemt derom, kunne ane, at der i Afghanistan, Belutschistan, Persien, Mesopotamien og Arabien, altsaa alle de mellem — og centralasiatiske Egne, der nu under Krigen praktisk talt er kommet ind under engelsk Protektorat, foregik Begivenheder, der vil faa stor Betydning for Udviklingen af disse Landes økonomiske Forhold.

Skønt hele Arabien formelt har staaet under Tyrkiet, er det jo en kendt Sag, at den engelske

Indflydelse i mange Aar før Krigen har været den eneste vejende europæiske Faktor, der har gjort sig gældende paa Arabiens Kyster fra Koveit i det Inderste af den persiske Havbugt og rundt langs Kysten til det røde Hav. Udnævnelsen af Kongen af Hedjas under Krigen og Operationerne fra Ægypten forlængede Indflydelsessfæren til dette Land, og efter at Russernes Dage er talt i Persien, Tyrkernes og Tyskernes i Arabien, Mesopotamien og Lilleasien, staar England faktisk som Protektor over alle de nævnte muhammedanske Lande fra Indien til Ægypten.

Ingen af disse Stater danner nogen national Enhed, det skulde da nærmest være Afghanistan, der i de sidste ca. 30 Aar under kloge og kraftige Regenter har forstaaet at holde sammen paa Landets heterogene Befolkning og Egne efter en i muhammedansk Maalestok endog ganske imponerende Grad. Afghanistan, der i Slutningen af forrige Aarh. stillede sig i fjendtlig Modsætning til England eller britisk Indien, har mere og mere hældet sig til dette Land, og det gode Forhold er end mere blevet befæstet under Krigen. Dets Befolkning bestaar af Afghanere, en kraftig, krigersk Race, talrige Tadsjiker især i Bjærgene og Usbeger i afghansk Turkestan omkring Floden Amu Darja. — Nogle hylder Schiah-Religionen, andre Sunna, de sidste er i Majoritet. — Persiens Befolkning bestaar ligeledes af heterogene Bestanddele, ligesom der endog indenfor selve det persiske Element er stor Modsætning imellem Stadboere og Nomader og imellem Nord- og Sydpersien. I Arabien er der stor Forskel paa Syd- og Nord-Arabiens Kultur, ligesom Modsætningen imellem Stadboere og Nomader er betydelig. Medens Perserne mest er Schiiter, findes Vahabiternes Rede i Arabien, og der er mange Sunnitter i Nordpersien og Mesopotamien etc. I Belutschistan, et ret værdiløst, ørkenagtigt Land, hvis Befolkning mest bestaar af Nomader, har Khanen af Kelat aldrig udøvet nogen egentlig Regentvirksomhed, men har nærmest været at betragte som en Storgodsejer, der kun havde Indflydelse i sin nærmeste Omegn, medens de enkelte Stammer passede sig selv, som de lystede. For England har det haft Værdi som Gennemgangsland til Persien udenom Afghanistan og til Syd-Afghanistan.

Disse Strækninger af Asien, der nu faktisk kommer ind under engelsk økonomisk og kulturel Indflydelse, repræsenterer et uhyre Areal. Afghanistan er 624.000 km² stort, Belutschistan 208,253 km², Persien 1645,000 km², Arabien 2279,000 km², og efter den engelske Ekspedition til Lhasa i Tibet kan vi forøvrigt regne dette Land med til de øvrige britiske Sfærer, da den engelske Indflydelse ganske har fortrængt den kun formelle kinesiske Overhøjhed. Tibet er 2109,000 km². Til Sammenligning skal nævnes, at Frankrig er 536,464 km² stort. Disse

Lande er imidlertid svagt befolkede i Forhold til de europæiske, idet uhyre Strækninger af dem bestaar af Ørkenner, der er mennesketomme, Stepper der kun til Tider befolkes af Nomader, og Bjærg hvoraf kun Floddalene er beboede og beboelige. — Afghanistan har kun 4 $\frac{1}{2}$ Million Indbyggere, Arabien ca. 1 Million, Belutschistan ca. $\frac{1}{2}$ Million, Persien 9 $\frac{1}{3}$

Million og Tibet 2 Millioner. Og medens f. Eks. Frankrig har 73,8 Indbyggere pr. 1 km², har Afghanistan kun 7,0, Arabien 0,4, Belutschistan 2,0, Persien 5,8 og Tibet 1,0.

I mange Henseender og især i Henseende til Næringslivet danner disse Egne et geografisk Hele. De er allesammen Højlande. Arabien er i Hovedsagen et bjærgomkranset Højland med en til Dato endnu ikke gennemtrængt Højlerken mod Syd og en kompliceret Samling af mere eller mindre ørkenagtige og stenede Stepper mod Nord, i Lilleasien lutter Bjærgland, Persien er et bjærgomkranset Højland, Afghanistan er i det væsentlige dækket af Bjærgudløbere fra Hindukusch, har i Syd ørken- og steppeagtige Højsletter og i Nord, Syd for Amu

Darja, frugtbart Oase-Højland, Belutschistan ligeledes gennemkrydset af højere og lavere Bjerge, for ikke at tale om Tibet, hvis Gennemsnitshøjde naar 5,000 Meter.

Karakteristisk for alle disse uhyre Landstrækninger tilsammen er for det første Klimaet, der er et subtropisk Højlandsklima med stor Forskel imellem Sommer- og Vintertemperatur og imellem Dag- og Nattetemperatur, og af de klimatiske Faktorer er ingen i disse Lande mere karakteristisk end den ringe Luftfugtighed, der paa mange Steder om Sommeren gaar saa lavt ned, at den næppe kan maales. Kun i enkelte Kystlande, som f. Eks. ved den persiske Golf, ved Kaspiahavet og i nogle enkelte Bjergegne spiller Regnen nogen særlig Rolle for Kulturen. Det

er Sneen, der falder i Bjergene og føder Floderne, hvoraf Beboelse er afhængig. Fra Floderne ledes Vandet i Kanaler og Grøfter ud til Siderne, hvorved der opstaar Oaser. Paa andre Steder kan Grundvand naas og trækkes op igennem Brønde med Vipper, Hejse- eller Mølleværk, eller artesisk. Boring kan fortrylle en Oase. Men da Fordampningen af Vandet paa Jordoverfladen er ganske enorm om Sommeren, og de fleste Floder løber tørre en stor Del af Aaret, maa der, for at man rigtig kan faa Nytte af Jorden til Kultur, Vandreservoirer til, der kan benyttes i den tørre Tid. Disse dannes ved Opstemning af Floderne paa højere liggende Steder, og ved Sluseværker kan Vandtilførslen reguleres. Mange Steder indrettes Cisterner til at optage Regnvand til Drikkevand, saaledes næsten overalt i Arabien. Paa Grund af Fordampningen og de i disse Egne meget hyppige og meget generende Støvstorme maa Vandreservoirerne ofte være overbyggede

Karakteristisk for alle de nævnte Egne er tillige, at de rummer uhyre Strækninger af udmærket frugtbart Jord. Blot der kan findes Vand, er alle Betingelser til Stede for et rigt Ager- og Havebrug.

Særegent for disse Egne er tillige, at de praktisk talt er blottet for Skove i vor Forstand. Gavntræer og i det hele Trævækst trives kun i smalle Bælter langs Vandingskanaler og Floder, hvor ved de sidste, de saakaldte Galleriskove og Skrubbuskads, strækker sig i tynde Baand op i Bjergene langs Vandløbene.

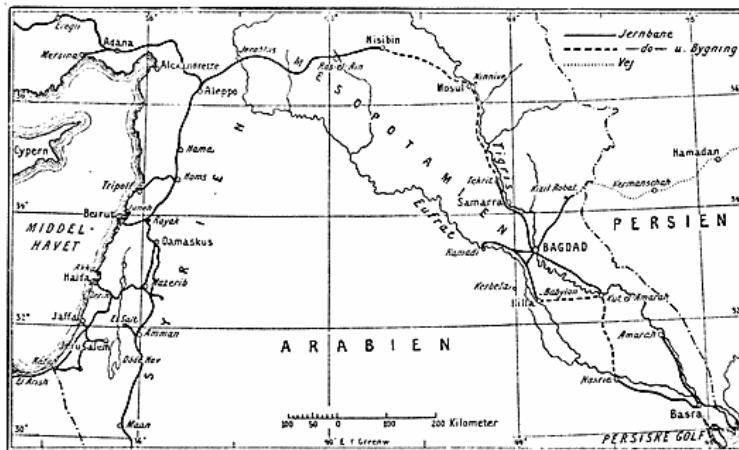
Alt det, som man vel nu kan kalde det engelske Asien, har været vanrøgtet i umindelige Tider, men alle Landene har haft deres lykkelige Perioder, i hvilke en eller anden Hersker har bragt Ro, saa Agerbruget og Havebruget, der altid har været Ynglingserhverv, har kunnet flørere.

I Oaserne har vi overalt tydeligt Vidnesbyrd for, at disse baade har været større og talrigere end nu. Rester af Kanaler, Cisterner, tilføjede Brønde, Dæm-

ninger etc. viser overalt i disse Egne fra det røde Hav til Hindukusch, at Kulturen kan blomstre, naar der bliver Arbejdsro. Det er et Reparationsarbejde, der nu vil komme til at foreligge for Englænderne, noget lignende som den Opgave, Franskmandene har haft i Tunisien, at genoplive den gamle

romerske Kultur. Og da Englænderne har betydelig Erfaring fra Indien i at arbejde i tørre Regioner, vil Reparationsarbejdet sikkert blive foretaget med Energi, for ikke at sige, at det allerede er i fuld Gang. Foruden Reparation af de gamle Vandingsystemer maa Evroperne føje et nyt Led til i Kulturen, nemlig Indførelse af Kommunikationsmidler. Alle disse Egne har praktisk talt i det Hele og Store været vejløse, og al Transport er sket med langsomme Karavaner. I dette Forhold vil der snart indtræde en Forandring ved Bagdadbanens Fuldendelse og den projekterede Sidebane til Khanykin, Grænsebyen i Mesopotamien ad Ruten Bagdad-Kirmanschah, og særlig i Persien er der under Verdenskrigen sket store Forbedringer i Henseende til Kommunikationerne.

Angaaende Persien har der fra mange Sider været rettet talrige Forespørgsler til Selskabet, og

som Følge heraf fremkom min Afhandling i dette Tidsskrift Bind 24 Hefte VII »Hvad producer Persien«, der paa Opfordring efterfølges af Oplysninger om de vigtigste persiske Byer, af hvilke der ikke findes samlede Oversigter. Paa Grund af Persiens nære og gode Forbindelse med Indien over Jærnbanen til Nuskhi og Postvejen igennem Belutschistan samt ved Hjælp af Skibsfarten paa Golfen og Forbindelsen med Mesopotamien er der, kan vi sikkert sige, skabt helt nye Forhold i Persien, der trods alt dog danner en ret afsluttet Enhed. Vi vil i Øjeblikket sikkert finde alle Persiens Hovedruter tilgængelige for Automobiler og andre Køretøjer, der har afløst Dromedar- og Hesteposten, og paa Steder er der regelmæssig Autopost i Gang. Vi vil finde britiske Besætninger og Telegrafer paa alle Hovedpladser saa vel som Bankafdelinger og Konsulater, saaledes at Rejser baade for Turister og Forretningsfolk nu til Dags med Lethed vil kunne foretages i hele Landet, der under frie engelske Forhold formentlig vil blive tilgængeligt for alle fredelige Rejsende.

De store Muligheder, som Persien sidder inde med, og den store Interesse, det har, baade i Henseende til dets Fortidsminder og dets mangfoldige og brogede orientalske Liv, vil sikkert drage adskillige Evropæere dertil. Og det skal som yderligere kort Oplysning tilføjes, at Faren fra Klimaets Side for Evropæerne er meget ringe med gennemført Hygiejne; en Smule Feber hist og her, bortset fra Epidemier. Og Faren fra Befolkningens Side er endnu mindre, naar Evropæeren selv optræder fornuftig og ikke beskæftiger sig med tre Ting, nemlig Kvinder, Alkohol og Religion.

En Oversigt over Byerne i et Land som Persien har for saa vidt mere Interesse end en saadan Oversigt over Byer i regnrige Lande; thi Byerne og den nærmeste Omegn repræsenterer hele Kulturen. Byen opstaar i Oasen, Oasen naar saa langt, den kunstige Vanding rækker, og vi har altsaa i Oasen baade Byen med Haandværk og Handel og hele Agerbruget. Udenfor Vandingens Rækkevidde ligger det øde Land eller Egne, der kun besøges af omstrefende Nomader, der ganske vist ogsaa har en egen Kultur, som imidlertid er mere flydende i materiel Henseende end By og Oasekulturen.

Tæbris er Hovedbyen i Provinsen Asserbejdjan og et meget vigtigt Handelscentrum. Den er en gammel By, hvis Oprindelse ligger i Mørke. Perserne tilskriver dens Grundlæggelse Zobeidah,

Harun al Raschids Hustru, c. 800 e. Chr.; men den er utvivlsomt meget ældre, og kan i hvert Fald bevises at have eksisteret 400 Aar før den Tid under Sassaniderne. Paa Grund af dens udsatte Beliggenhed paa Grænsen har den hyppig været Genstand for fremmed Invasion, saaledes Araberne, Selschukerne og Tamerlan.

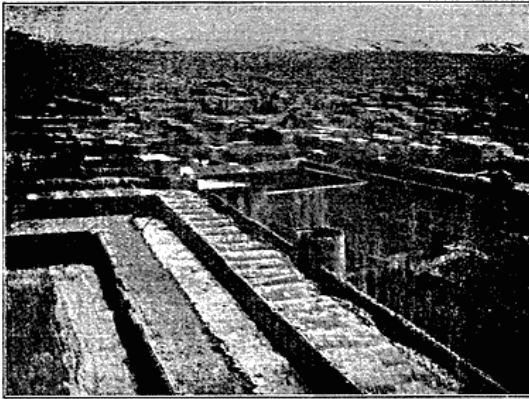
Den Tid er ikke fjærn, da Byen havde c. $\frac{1}{2}$ Million Indbyggere. Før Suezkanalens Aabning havde den 350,000 Inb.; men den led stærkt ved denne Kanals Tilvejebringelse, idet Handelen fra Sydpersien nu gik ad Søvejen, medens tidligere hele den persiske Handel gik herover til Evropa. Ikke destomindre er den en af Persiens største Handelsbyer endnu og har vel c. 200,000 Indbyggere. Den har lidt overordentlig meget ved Jordskælv, saaledes i

Fra Basaren i Tæbris.

Aarene 858, 1041, 1721 og 1780. Jordskælvet 1721 ødelagde næsten Byen til Grunden, og c. 20,000 Mennesker dræbtes. Den laa den Gang nærmere ved Urmiasøen og genopbyggedes paa sin nuværende Plads.

Den ligger i en Højde af 1350 Meter over Havet ved den nordlige Fod af Vulkanbjærgene Sehend Kuh, der hæver sig til 3596 Meter og tilhører Vulkangruppen Ararat og Savelan (4812 Meter). I Fortiden var Asserbejdjan den Del af Medien, der hed Atropatene efter Alexanders Tog. Dens Beliggenhed som en Kile, der er indskudt imellem forskellige Riger og Racer, har paa den ene Side været ødelæggende for den, paa de anden Side har den af den Grund været et vigtigt Mellemlid imellem Østen og Vesten og utallige Karavaner har bragt Produkter her igennem. Som orientalsk By virker Tæbris skuffende paa den Fremmede. Den er en mo-

Tæbris.

noton Flade af fladtagede enetages Huse, bygget for det meste af Ler og Mudder, kun afvekslet med de overbyggede, hvælvede Basarer, der minder om Katakomber. Husene har ingen Vinduer til Gaden. Indgangen sker igennem en umaalet Trædør, beslaaet med store Jærnnagler. I Gaardene findes maaske en lille Have og et Reservoir for det kostbare Vand, ellers er det Indre ligesaa lidt tiltrækkende som det Ydre. Gaderne er en Labyrinth af ofte kun 2 Meter brede Passager. Byen er omgivet af Mure, og udenfor dem ligger udstrakte Haver med Frugttræer og Vingaarde. Tæbris har i Tusinde Aar været berømt for sin udmærkede Frugt og sine Grønsager. Gaderne er med faa Undtagelser ubrogede og ikke regelmæssig belyste, hvorfor de Indfødte vandrer omkring med Lygter, der er desto større, jo fornemmere Personen er.

Vandforsyningen sker igennem cementerede Kanaler og Rørledninger under Jorden. Fra Gaden Ledninger føres Rør ind i Gaardene, og i Kælderne haves ofte et Reservoir. Hvormeget Vand, man faar, beror paa ens Kontrakt. Vandet filtreres ikke, saa man kan tænke sig, hvor let Epidemier spredes ved en saadan Vandforsyning.

Af bemærkelsesværdige Bygninger skal nævnes Arken eller Citadellet. Perserne kalder den Tak-i-Ali Schah efter Taj-ed-din Ali Schah, der var Storvezir hos Mongolherskeren Ghazan Khan i Begyndelsen af det 14' Aarh. Det er en massiv Bygning, over 30 Meter høj, og Murene er 5 Meter tykke.

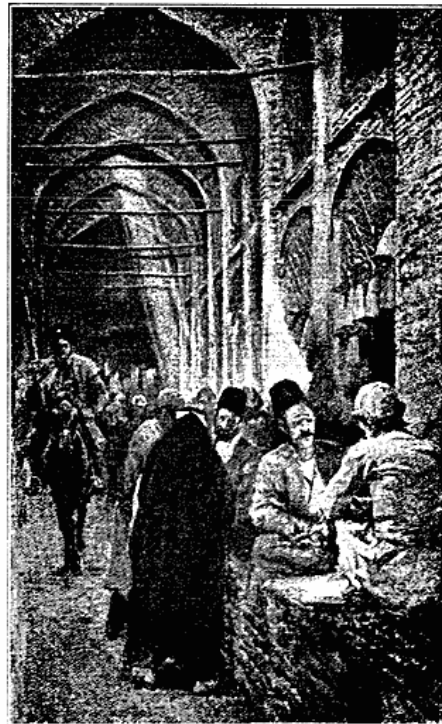
Mere interessant fra et arkitektonisk Synspunkt er Moskéen Meschid-i-Kabud, den blaa Moskée. Den har en meget smuk Arkitektur i islamisk Stil fra det 15. Aarh., men er kun en Ruin, hvori man

dog endnu kan beundre de prægtige glasserede Tegl og de fine Linjer.

I Udkanten af Tæbris findes flere Lystslotte, blandt hvilke især maa nævnes det i moderne Stil byggede Bagh Schumal, der tilhører Kronprinsen, som efter Skik i Landet har sin Residens i Byen.

Forøvrigt skal Byen have ikke mindre end 380 Moskées og er et fanatisk Centrum, hvor endog Jøder, der ellers holder til i de islamiske Byer, vanskeligt tolereres.

Den ældste Del af Byen hedder Kala, Fæstning, og dannede i sin Tid et særlig befæstet Kvarter. Det indtages af Basarer, der er i høj Grad interessante for den Besøgende. De bestaar af en endeløs Mængde hvælvede overbyggede Passager med Bulikker, der minder om Alkover paa hver Side. Hist og her fører store Portaler ud til aabne Pladser, hvor Karavaner losses og lastes. Der er næsten altid Tusmærke i Basarerne undtagen under Lys-hullerne i Hvælvingerne, og i Aabningstiden er Livet her noget af det mest konfuse, man kan tænke sig. Kamel-, Æsel- og Muldyrkaravaner, Vogne og Fodgængere myldrer imellem hverandre.

Fra Basaren i Tæbris.

Raab frá Driverne og de Handlende og Dyrenes Skraal blander sig til en Helvedeslarm med Lyden fra Haandværkernes Værksteder.

Som overalt i Orienten er de Indfødte tidlig oppe. Basarerne aabnes kort efter Solopgang og lukkes ikke før henad Solnedgang. Da Tæbris er et Handelscentrum i Nordvestpersien, og Handelen med Evropa stadig bliver større, finder man i Basarerne Masser af evropæiske Produkter; men ogsaa Perserne selv producerer mange udmærkede Varer, der udstilles her, saaledes Lædervarer, Skind, Silke, Sjaler, Broderier, Tæpper, Maatter, kostbare Stene, Perler fra den persiske Golf etc.

Ikke langt fra Basaren ligger en stor offentlig Plads med Arsenal, Fængslet, Kronprinsens Stalde etc. Her til denne Plads knytter sig en historisk Begivenhed, idet den persiske religiøse Reformator blev henrettet her den 9. Juli 1850. Hans virkelige Navn var Mirza Ali Muhammed, og han fødtes i Schiraz 1820. Han var først Købmand, men efter en Pilgrimsrejse til Kerbela og Mekka blev han religiøst grebet og søgte at reformere Islam. Han antog Titlen Bab (Porten), og hans Doktriner var en mystisk Pantheisme med Elementer af Gnosticisme og med en høj Moral. Hans Liberalitet gik saa vidt, at han vilde indføre Kvindeemancipation. Hans Lære, der kaldtes Babismen, fik og har endnu ikke saa faa Tilhængere; men den fremkaldte en stærk Opposition blandt den persiske Gejstlighed, der endte med, at han blev skudt paa den nævnte Plads sammen med et Par af sine Disciple.

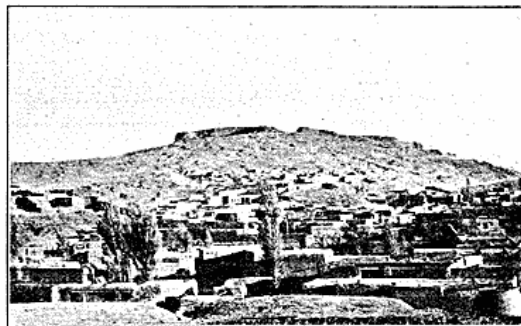
Hamadan. Naturen har givet denne By en overordentlig smuk Beliggenhed paa en jævn Slette i 1980 Meters Højde. Den har som Følge af Højden et udmærket Klima hele Aaret rundt. Byen ligger i Randen af Sletten, der har en Udstrækning af c. 30 km paa den ene Led, og c. 18 km paa den anden, ved Foden af Bjærgene Alvand eller Elvend. For Foden af Byen ligger Sletten udbredt som en Have, der yder Byg, Hvede, Frugt, Grønsager og Valmue (Opium). Bjærgene og Høje danner Pallisader paa alle Sider af Byen. Paa Syd- og Vestsiden taarner Mt. Alvand sig op til c. 3800 Meter over Havet eller henad et Par Tusinde Meter over Byen.

Før Verdenskrigen var den omgivet af tætte Lunde af Træer, men Mængder af dem blev hugget om under den tyrkiske Okkupation. Den kan dog endnu rose sig af et betydeligt Antal Træer, især

Popler, der gror hurtigt. Thi selv dette simple Tømmer er dyrt i det skovløse Persien. Direktionen for Oriental Carpet Company i Hamadan beretter, at en Plet Land beplantet med Popler vilde give 10% pr. Aar af Udgiften inden 5 Aar, og 100% fra 10 Aar til videre.

Hamadan Sletten er meget frugtbar og velforsynet med Vand, saaledes, at der i normale Aar kan eksporteres store Mængder af Korn herfra. Under Krigen var Hungersnøden slem i Byen, men Ploven er nu atter i Virksomhed i den Jord, der har ligget urørt i 3 Aar, efter at et engelsk Detachment er ankommet hertil.

Hamadan er et stort Tæppecentrum, og Oriental Carpet Company har her en stor Afdeling, der opkøber Tæpper fra det omliggende Land og ligeledes producerer smukke Tæpper paa egne Væver-

Musallah Hejen i Hamadan.

stole. Den er tillige et Hovedkvarter for Garverier, og under den tyrkiske Besættelse under Krigen blev store Mængder af Fodtøj skaffet herfra til Tropperne. Commercielt er Byen af stor Vigtighed, og bl. a. har en Afdeling af »Imperial Bank of Persia« sit Sæde her, samt en Telegrafstation.

Af det gamle Ekbatanas (Hamadans) Herlighed naar intet mere den Rejsendes Øje. I Stedet for ser man nu de krinklede Gader og Alléer, hvori løber Kanaler med snavset Vand, og indrammede af fladtagde Lerhuse. De bugtede Gader fører ind i Byens Hjerne forbi en muhammedansk Begravelsesplads, der ofte udbreder en ulidelig Stank. Gaderensning hører her som andre Steder i Orienten ikke med til Reglementet, og kun Vinterens Strængthed og Byens høje Beliggenhed gør, at Pesten undgaas.

Byens Konturer er som et Parallelogram, der gaar fra Nord til Syd. Mt. Alvand ligger i en Afstand af c. 5 km fra Sydsiden. Bag Byen ligger

betydelige Høje, og stødende direkte til den ligger Højden Musallab, de gamle Tiders Akropolis. Muligvis er det den Høj, som Herodot hentyder til i sin Beskrivelse af Ekbatana, den af Mure omgivne By, Hovedstaden i det gamle Medien. Navnet Alvand eller Elvend findes i Avestaen som Aurvant. Grækerne kaldte det Orontes. Muhammedanerne gør Pilgrimsrejser til en at Profetens Efterfølgeres Grav, kaldet Sahib Zaman, der er begravet paa Toppen af Alvand, og nær Graven er der en Kilde, som hedder Chashme-i-Malik, Konge-Kilden.

Byen er delt i 4 Kvarterer i administrativ Henseende, hver Del under en særlig Magistrat (Khadkuda), hvis Embeder praktisk talt er arvelige. Gennem Midten af Byen løber Floden Alusjird, hvorover Træbroer og en enkelt Stenbro. Om Foraaret svulmer Floden op ved den smeltende Sne fra Alvand, men om Sommeren er den næsten tør, skønt dog tilstrækkelig til at holde de persiske Vandmøller paa Bredden i Gang. Det er rimeligvis den Flod, hvortil Ctesias refererer, naar han siger, at Dronning Semiramis af Assyrien, da hun besøgte Stedet, hvor hun byggede et Palads, fandt Byen daarlig forsynet med Vand og foranledigede, at en Kanal med store Bekostninger blev gravet for at føre Vand fra en Sø paa den anden Side af Mt. Orontes ind i Byen.

Befolkningen i Hamadan anslaaes til ca. 25,000, hvilket sikkert er mindre end i gamle Dage, da Byen var en stor Metropol. Majoriteten er af iransk Race blandet med lidt arabisk, og der er mange Tyrker baade i Byen og i Omegnens Landsbyer eller var i hvert Fald før Krigen. Den har et armenisk og et jødisk Kvarter, der for det sidstes Vedkommende anslaaes til c. 5000 Individuer, hvilket er rimeligt nok, da der har været Jøder her fra den tidligste Tid. Der er kun faa Evropæere, og disse er især i Arbejde ved American Presbyterian Mission, der i 1880 oprettede to Skoler for Drengene og Piger og Alliance Israelite, der begyndte Arbejde imellem Jøder i 1900.

Basaren i Byen er af den sædvanlige Type, hvælvede, og de indeholder over 500 interessante Butikker, men dog af 2. Rang i Sammenligning med de store persiske Byers, fordi Karavanelinjen for en Tid gik udenfor Hamadan, og Kolera og Hungersnød decimerede Indbyggerne. Handelen er imidlertid bleven genoprettet, og Købmændene betragter det som en Stores, Ambår, i Persien.

Hovedartiklerne er Lædervarer, da Hamadan

er Sædet for Garverier, og Indbyggerne er kendt for deres Dygtighed i Garvning og Bearbejdelse af Huder og Skind og for at lave smukke ornamenterede Ting i Læder: Sadler, Remme, Kuffert-overtræk og stukne Sko i alle Størrelser. Det hvide Filt (namad), der bruges til Tæpper, Sadel-tæpper, Kapper til Faarehyrder, er fortrinligt. De mere end 50 Karavanseraier i Basaren eller i Nærheden af den gør store Forretninger med de talrige Købmænd og Pilgrimme. Der er desuden 60 offentlige Bade.

Navnet Hamadan kan føres ned til de tidligste Tider. Under Sassaniderne var det kendt som Hamatan, og i de gamle persiske Inskriptioner som Hagmatana, der betyder et Mødested. Der mødes flere Hovedveje her, ligesom i den Tid, da den var Mediens Hovedstad. I babyloniske Inskriptioner forekommer den som Agamutann, og Grækeren Ctesias giver den Navnet Agbatana, skønt de fleste Grækere kaldte den Ekbatana.

Byens Eksistens menes at gaa tilbage til 1100 f. Chr., og vi har Bevis for i Inskriptioner, at den maa have eksisteret i Ramman-niaris, Semiramis Mands Tid eller, efter hvad man mener som fastslaaet, før Slutningen af det 9. Aarh. f. Chr. Ctesias, som var Hoffølge hos Artaxerxes Mnemon i 17 Aar (416—399 f. Chr.) siger, at Semiramis kom til Ekbatana og byggede et Palads der og gjorde mere ud af Byen end andre Pladser. Han beskriver den Vandingskanal, hun byggede fra Mt. Alvand til Hamadan.

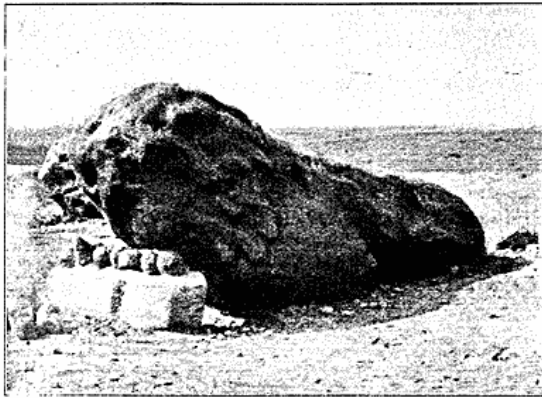
Herodot tilskriver Grundlæggelsen af Byen Deioces, den første store Hersker i det mediske Rige ca. 700 f. Chr. Judiths Bog i Det gamle Testamente tilskriver Grundlæggelsen en Konge, Arphaxad, hvis historiske Indentitet er bevist og giver en udtømmende Beskrivelse af Byens Mure, Taarne og Porte.

Den græske Historiker, Polybius, skriver i det 2. Aarh. f. Chr. om de pragtfulde Templer og Paladser for Aena eller Anaias d. v. s. Anahita eller Anaïtes, den zoroastriske Gudinde for Vandene, der særlig dyrkedes i Persien efter Kong Artaxerxes, 4. Aarh. f. Chr.

Vi ved ogsaa fra andre Klassikere, at denne Gudinde havde et berømt Tempel i Ekbatana, og det beskrives som bygget af Guld- og Sølvtegl, Søjler prydede med Guld, Træværk af Ceder og Cypresser m. m., hvoraf ogsaa er fundet Rester sammen med Mønter.

Polybius siger, at Byen var uden Mure, skønt den indeholdt et stærkt befæstet Citadel med Paladset fornedet, og at Paladset var bygget af Træ.

Naar vi bestiger Højen tæt ved Byen, Musallah eller Citadellet, ser vi, at den endnu er kronet af Levninger af massive Mure, ca. 5 Meter tykke og 6—7 Meter høje, lavet af en Blanding af Ler, Skifer, Mursten og smaa Sten og danner et Parallelogram. De er vist ikke de gamle, men de er maaske i samme Stil. Hertil Hamadan, det gamle Mediens Hovedstad, førte Cyrus Krøsus Rigdomme, og Alexander, hvad han havde plyndret i Susa, Persepolis og Pasargadæ. Højen var i gamle Dage en Slags Bastille; hvor de achæmenidiske Konger inde-spærrede og henrettede deres Forbrydere.

Løven ved Hamadan.

Indenfor disse Mure dræbte Darius f. Eks. den mediske Leder Fravorti, der ligesom mange andre aspirerede til Tronen, medens Darius var engageret i Babylon. Fravorti blev slaet ved Rages, det nuværende Rei ved Teheran, og blev taget til Fange, og hvad der blev gjort ved ham fortælles ved Kongens egne Ord paa Klippeindskrifterne ved Behistan. »Fravrati blev grebet og bragt mig. Jeg skar hans Næse og Øren af, skar hans Tunge ud og stak hans Øjne ud. Han blev holdt i Lænker ved min Dør; hele Folket saa ham. Siden korsfæstede jeg ham, og hans fornemste Mand spærrede jeg inde i Ekbatanas Fæstning«.

De persiske Konger af den achæmenidiske Linje gjorde Ekbatana til deres Sommerresidens, da her var et godt Klima i Modsætning til de varme Susa, der kun egnede sig til Vinteropholdssted eller boede i Persepolis. Til Ekbatana vendte

Alexander den store sig efter sine Felttog i Øst-Iran og Indien.

Det parthiske Dynasti (250 f. Chr.—226 e. Chr.) holdt ogsaa Hamadan i Ære, Sassaniderne (226—651) mindre; men Byen var endnu en vigtig Plads, da Araberne i 645 erobrede den. Tidlig i det 10. Aarh. blev Hamadan stormet af en Fyrste fra Gilan, i det 13. Aarh. af Tamerlan og 5 Aarhundreder senere af Agha Muhammed Schah.

Den berømte, men delvis ødelagte Sten-Løve er det eneste Monument, der har trodset Tiderne. Den ligger ved Foden af Musallah ikke langt fra Vejen til Ispahan. Den er Skytsgenius for Hamadan. Endog for 1000 Aar siden omtales Løven som meget gammel og beskrives som staaende ved Løveporten paa en lav Høj, hvorfra Vejen til Rei og Khorasan kunde overses. En Legende fra 1220 e. Chr. fortæller, at den blev sat op af Belinas som Talisman mod de strænge Vintre i Hamadan. Den er hugget ud i gullig Sandsten, og maa have fremstillet en siddende Løve. Fra Hoved til Hale er den 3,40 Meter. Den stammer mulig fra det mediske Kongedømme. Der hersker en endeløs Overtro angaaende denne Stenløve. Indfødte Kvinder, som ønsker en Dreng, kommer og kysser Løvens Hoved eller hælder Olie over den. Andre ofrer Sten til den, som de lægger paa dens Hoved eller paa en Stenblok under dens Mund.

I arkæologisk Henseende er Byen særlig interessant, og Gravninger, der foretages af Indfødte, bringer ofte rig Høst af gamle Mønter, Segl, Juveler etc. Guldvask er foretaget her i de sidste 25 Aar og giver ganske god Profit.

Alexander den Store er her velkendt som Iskandar, (som over hele Mellem- og Centralasien). En Plads vises endnu, hvor han boede og holdt sine Drikkelag, og hvor han i et saadant lod en General dræbe, der tillod sig at minde ham om, at han vandt sine Slag ved Hjælp af sin Faders Soldater. Graven over denne General vises endnu Kabr-i-Iskandar, og der er bygget et lille Mausoleum over den (Indfødte mener, at han virkelig ligger her).

Historien om Generalen minder om Klitus, som han i Drukkenskab dræbte med egen Haand i Samarkand (om dette er sikkert?).

En anden Grav, der er mindre kendt, men mere interessant, er den store Læge og Filosof, Abu Ali-ibn Sina, bedre kendt i Vesten som Avicenna. Denne mærkelige Mand boede her 980—1036 e. Chr. og var en af de intelligenteste Kræfter, Orien-

ten nogensinde frembragte. Han var født i Bokhara, levede længe i Persien og sine sidste Dage i Hamadan. Hans berømte medicinske Værk, skrevet paa arabisk, er ogsaa bleven kendt i Evropa. Han skrev Arbejder om Metafysik og Vers. Hans Grav dækkes af en Sten med Inskription, hvorover et simpelt Murstenshus.

Over Esther og Mardokai er der et Mausoleum, der meget minder om Jobs i Bokhara, her kommer baade Jøder og Muhammedanere. Jøderne tror virkelig paa Gravens Æglhed; men den har ingen historisk Sandsynlighed.

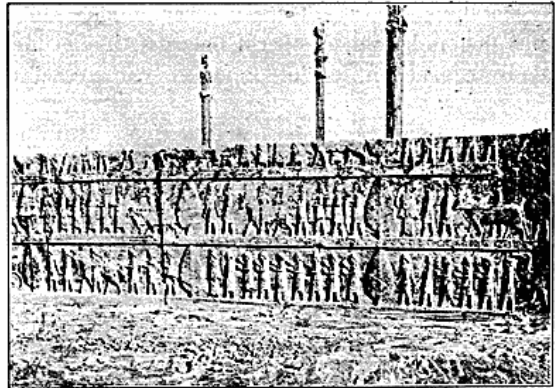

Xerxes Portal i Persepolis.

Flere andre bibelske Historier er knyttet til Hamadan.

C. 1—2 Times Ridt Sydvest for Byen paa Mt. Alvands Klipper er de berømte Darius og Xerxes Indskrifter i Tavleform. Darius i tre Kolonner skrevet henholdsvis i gammel persisk, susisk og babylonisk. Xerxes Inskription ved Siden af Darius er identisk med denne, kun Navnet Xerxes er erstattet med Darius. De er ikke alene historisk-interessant; men her fandt, Henry Rawlinson tillige Nøglen til at tyde Kileskrift og bragte Studiet et godt Stykke videre. Den første, der tydede den, var Tyskeren Grotefend.

Inskriptionerne kaldes Ganj Namah eller Skatte-Fortællingerne, fordi Perserne tror, der skjuler sig

Skulpturer fra Persepolis.

Anvisning paa Skatte i dem. — De persiske Monarker: Cyrus, Darius, Xerxes og Artaxerxes, disse achæmenidiske Konger, har indskrevet deres Liv og Daad i Kileskrift paa Klipperne, og disse dækker næsten 2 Aarh. (541—340 f. Chr.)

Den vigtigste er Darius Indskrift paa Klipperne Behistan, den næste den Darius skrev paa Paladsvæggen og Platformen i Persepolis, ligesom paa hans Grav i Naksch-i Rustam. Portaler og Søjler indeholder ogsaa i Persepolis korte Indskrifter af Xerxes og Artaxerxes, og en udhugget Monolith nær Cyrus Grav ved Pasargadæ var prydet med 4 Ord fra Cyrus egne Læber. Foruden disse er der altsaa Darius og Xerxes Tavler paa Mt. Alvand ved Hamadan. Desuden er achæmenidiske Indskrifter fundne ved Susa, i Kirman, i Van og endog ved Suez i Ægypten.

Behistan, som Perserne kalder Bisitun, ligger paa Vejen Kirmanschah-Hamadan, lidt Øst for Kir-

Sassanidisk Skulptur i Naksch-i Rustam.

manschah, og dens Indskrifter og Figurer over disse i vanskelig tilgængelige Klipper har været kendt fra de ældste Tider, men ingen har kunnet tyde dem. Det blev forsøgt af flere, og Major og Videnskabsmand Henry Rawlinson fuldendte Studiet i 1835. Han var i Tjeneste hos Schahen

Klipperne kan ses milevidt, før man naar dem og hæver sig 5—600 Meter over en Slette.

C. 100 Meter over Foden af Klipperne er et Basrelief af Kong Darius. Nedadbojet ved hans Fødder Gaumota, den magiske Usurpator, der havde taget Tronen efter Kambyes Død. Foran Darius er der en Række af fangne Konger, og over hver af disses Hoveder spores Bogstaver, der angiver den Løgn, som de havde sagt i deres falske Fordringer paa Tronen.

Figurer og Inskriptioner er hugget ind i Klippesiden ved Siden af en dyb Slugt.

Kangavar er en lille men meget gammel By, der ligger paa Ruten imellem Bisitun og Hamadan og har meget interessante Ruiner. Den ligger c. 60 km. fra Bisitun og har c. 8000 Indbyggere. I Hovedgaden, der snor sig op og ned ad de Højder, hvorpaa Byen ligger, drives livlig Handel med Hvede, Byg, Bomuld og Pærer. Paa begge Sider af Gaden er der store Holdepladser for Karavanerne, der holder Rast her paa deres Vej til Kirmanschah og Bagdad.

Kangavar nævnes af den græske Geograf Isidor fra Charax i det 1. Aarh e. Chr., og Navnet menes at stamme fra Avestaen. Byen har et Par Moskeer og et Kastel bygget af Mursten. Men mere mærkelige end disse er Resterne af et Tempel nær et stort Karavanserai i Midten af Byen. Her findes endnu betydelige Rester af dette i Form af kolossale hvide Marmorblokke, Granitmure og Søjler i græsk Stil, der tyder paa, at her maa have staaet en prægtig med Kolonader forsynet Bygning. Templet har været viet til den zoroastriske Gudinde for Vandene, Atdvi Sura Anahita og menes at tilhøre, den parthiske Periode.

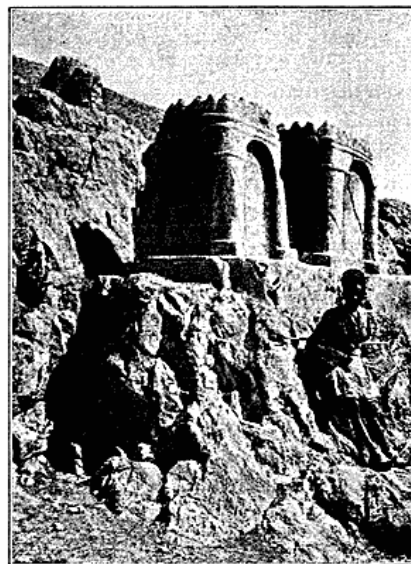
Beliggenheden maa have været passende for et saadant Tempel, idet der i selve Byen er en Kaskade, der vælder sit Vand ud over Sletten og frugtbargør Landet for Agerbrug og Kvægavl, just hvad der passede for Zoroasters Religion.

Kirmanschah, Kermanschah eller Kermanschahan, som den mere almindelig kaldtes i tidligere Tid, ligger ligesom Hamadan overordentlig male- risk i en Højde af 1710 Meter og har som Følge af

Darius Palads.

Højden et godt Klima. Den ligger i Midten af en frugtbar Slette og er vel forsynet med Vand. Com-mercielt set ligger Byen gunstigt paa Hovedkara- vaneruten imellem Persien og Mesopotamien, idet den næsten ligger lige langt fra Teheran og Bag- dad. For engelske Varer via Bagdad og for Indi- en vil den faa stor Betydning, men den ligger i Centret for lovløse Racer og har altid haft bevæ- gede Tider. Imidlertid har Englænderne bragt Ro til Stede i Øjeblikket. Byen har en særdeles liv- lig Handel, især i Kommission, og dens Indbygger- antal er vistnok over 60,000. Beboerne i Byen er for en stor Del af kurdisk Afstamning, foruden

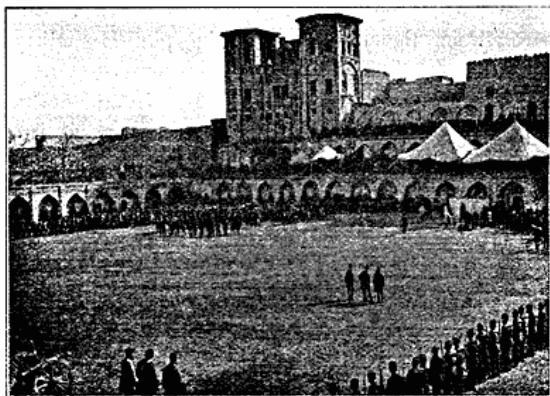

Lysaltre i Naksch-i Rustam.

Perserne en Del Tyrker, Jøder og nogle faa Kristne. Den administreres af tre Byraad (kødkhuda), hver har sin Tredjedel, medens Guvernøren over Byen og Provinsen af samme Navn udnævnes af Schahen.

Befolkningen udenfor Byen er Kurdere, dels Nomader, dels Bofaste. De fleste har deres særlige Sommer- og Vinterteltpladser. Guran, der er den fornemste Stamme blandt Kurderne ved Kirmanschah, har indrettet sig paa militær Basis. Den bestaar af 8 Kompagnier med en Oberst, Serhang som Chef, medens Undercheferne benævnes Sultan: De to Hovedafdelinger af Stammen er Tufankhis og Kalkhanis.

Kirmanschah er en gammel By. Dens Grundlæggelse tilskrives den sassanidiske Konge, Bah-

Kirmanschah. — Paradepladsen og Guvernørpalæet.

ram IV (388—399 e. Chr.). Han var tidligere Hersker i Byen Kirman i Østpersion (Karman-Schah), hvoraf den fik sit Navn. Imidlertid er den sikkert endnu ældre og sandsynligvis Arvtageren af det gamle Kambadene; men man kender kun lidt til dens Historie før efter den sassanidiske Periode.

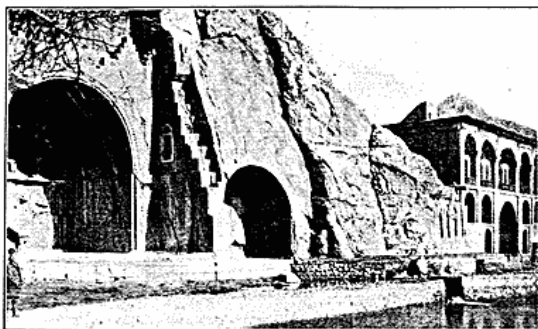
Byen er kendt for sin store Tæppehandel; men Tæpperne kommer hertil fra andre Steder i Persien og laves ikke her mere.

Byen er meget udstrakt, ca. 8 km i Omkres. Den var før omgivet med Mure; men af disse findes kun enkelte Steder Spor, og af Taarnene er kun et Par tilbage. Navnene paa de fem Indgangsporte har holdt sig endnu. Arkitektonisk set har Byen ikke særlig Interesse, da det meste i saa Henseende er nyt. Den har et stort Antal aabne Pladser, Torve og offentlige Bygninger, af hvilke især maa nævnes Guvernørpaladset, der med sine mæg-

tige Taarne dominerer paa Top Majdan (Artilleripladsen). I Midten af Pladsen er der et Vandreservoir og rundt om den Boder, der støder til Basaren. Bag ved Paladset ligger Arsenalet, og mod Syd findes en anden Plads, der hedder Majdan Sarvas Khanah, eller Kasernepladsen, fordi Soldaterne er indkvarteret her og bruger Pladsen til Eksercerplads. Der findes som i alle Byerne en stor Del Moskéer af nyere Dato, desuden en Bank, Toldhus, Post- og Telegrafbygning samt ca. 30 offentlige Bade. Byen har mange smukke Haver og Villaer, der tilhører de Velhavende. Den er godt forsynet med Karavanseraier, der, hvad ikke er saa hyggeligt for Evropæere, er stærkt besøgt af Pilgrimme paa deres Vej fra og til Kerbela.

I Basarerne er der livlig Handel med Produkter fra Provinsen Kirmanschah, saaledes Hvede, Byg, Frugt, Gummi og Opium og Mængder af Transitgods fra Persien og Evropa.

Skønt det egentlig ligger udenfor denne Artikels Rammer, vil vi dog her under Kirmanschah give nogle faa Oplysninger om de berømte Ruiner »Tak-i-Bostan«, som ligger ca. 1 dansk Mil nordøst for Kirmanschah, og som nu danner en Del af en velhavende Godsejers Domæne. Tak-i-Bostan var for 13 Aarhundreder siden en berømt sassanidisk Park og er endnu verdensberømt for sine gamle Skulpturer. Stedet har en yndefuld Beliggenhed ved Foden af Bjærgryggen, der løber fra Bisitun eller Behistan og er særdeles vel vandet, saa det endnu er noget af det lille Paradis, det var i den sassanidiske Tid. Navnet Tak-i-Bostan betyder Buen i Haven eller Have-Buen. Pladsen kaldes ofte Takht-i-Bostan, d. v. s. Havens Trone. Parken er omgivet af Mure og vel forsynet med Irrigationskanaler og Reservoirer. Foruden Rester af Marmor søjler, Kapitæler og Statuer fra den sassanidiske Tid, findes her maaske de bedste Eksemplarer af sassanidisk Kunst, influeret af romansk fra den byzantinske Periode, mulig med Spor af græsk Indflydelse som Følge af Alexanders Invasion. Der er her tre særskilte Grupper af Basreliefer, en med fire Figurer, 3 staaende, af hvilke den ene træder paa en falden Fjende. Det skal muligvis være sassanidiske Konger. En anden Tydning gaar ud paa, at Scenen fremstiller Solguden Mithra, og at den centrale Figur er Ardeschir I, og Figuren til højre er Ormusd, der hylder Ardeschir i Anledning af hans Sejr over Parthernes Dynasti, der repræsenteres af Artaban den V. Den anden Gruppe Basreliefer fremstiller to sassanidiske

Klippégrotte i Tak-i-Bostan.

Konger over Legemstørrelse, nemlig Sapor eller Sapor II og hans Søn, Sapor III. Den første regerede fra 309—379 den anden fra 383—388 e. Chr. Den tredje Gruppe er et Basrelief af Khosroes den II (590—626 e. Chr.)

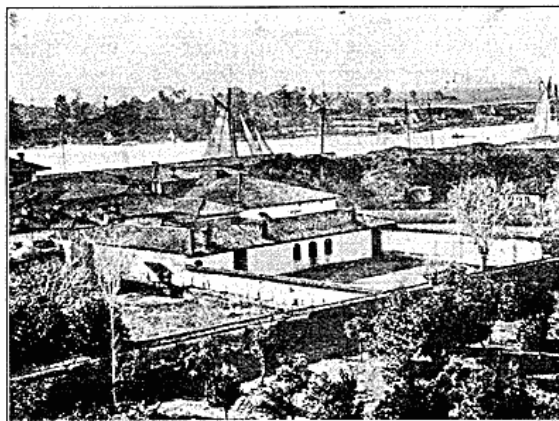
Enseli Pir-i-Basar og Rescht er Landingspladser for de russiske Skibe, der nordfra, fra Baku, Petrowsk og Volga, løber paa Persien, en meget uheldig Landingsplads forøvrigt, idet Skibene paa Grund af lavt Vand i Lagunerne maa ankre op langt fra Land, og Gods og Passagerer sejles ind i Baade. Brændingen er desuden ofte saa stærk, at Landing

Skulptur i Tak-i-Bostan.

til Tider er umulig. Fra Enseli er der arrangeret Tovbaade igennem Lagunerne til Pir-i-Basar, en ubetydelig snavset Flække, og herfra gaar der Bane til Rescht, der er Hovedstaden i Provinsen Gilan. De tre nævnte Byer ligger i en af Persiens regnrigeste Egne, idet de dampmættede Vinde, der blæser over Kaspiahavet, afsætter en umaadelig Fugtighed her paa Elburskædens Nordside og Forland og gør Egnene til sande Tropelande med en rig og mangfoldig Vegetation, men tillige med et højt usundt Klima, vel nok det usundeste i Persien.

Enseli har et stort russisk Fiskeri-Kompagni og store Hjelpekilder i Form af Tømmer, der venter paa Eksploitation og er en af de dyreste Varer

Enseli.

i den tørre Orient. Der dyrkes en udmærket Cigarettabak, og findes megen god Frugt især Oranger, der produceres i Omegnen. Store Strækninger af jomfruelig Djungle venter paa Klaring og har en stor Fremtid for sig.

Rescht er trods sin berygtede Usundhed, der en Følge af Byens lave Beliggenhed, og den megen Regn, en trivelig Handelsby med ca. 60,000 Indbyggere og nu maaske flere. Folketælling er Muhammedanerne imod. Hygiejnen i Byen bidrager heller ikke til at gøre den sund, idet den maa karakteriseres som en af mest svinske Byer i Persien, hvad efter min personlige Erfaring vil sige en Del. Et Aar døde saaledes 5000 Mennesker, og Klimatet er lige slemt for Evropæere og Indfødte, vel endda værst for de sidste, der ikke er kendt med Forholdsregler mod Malaria og Smitte. Ligesom de andre persiske Byer ved Kaspiahavet adskiller den

sig fra de ellers fladtagede Lerbyer ved at have Huse med skraa Tegltage som Følge af Regnen, og udefra gør den et helt europæisk Indtryk. Der hersker et overordentlig malerisk Liv i Gaderne, hvor Persere, Armeniere, Hinduer, Jøder, Kurdere, og mange Negere færdes i et Virvar. I Basarerne er der livlig Handel med Ris og Bomuld, der i store Mængder udføres herfra samt med Silke. Der afholdes hvert Aar et stort Silkemarked, og en stor Del af Provinserne Gilans og Masenderans Befolkning har sit Udkomme af Silkeindustrien. Om Natten stryger Sjakaler og Hyæner igennem Gaderne, og ikke sjældent vover endog Kongetigeren sig herop og snapper et Faar.

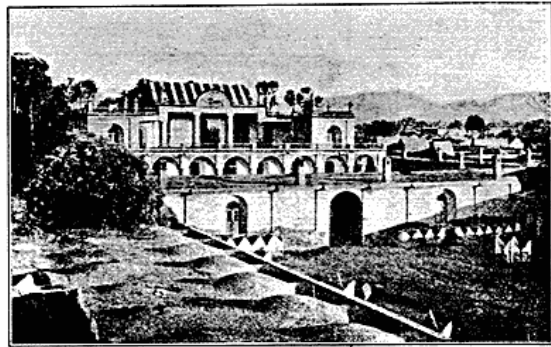
Som Følge af den overalt meget fugtige Jordbund ser man den Mærkelighed, at Skure og Oplagshuse i Udkanten af Byen er bygget paa saa høje Pæle, at Vogne og Karavaner kan passere frit under dem.

Der er nu Automobilrute fra Rescht over Kasvin, Russerne opretholdt før Krigen Ruten fra Rescht til Teheran, den tog 30 Timer; men efter Revolutionen tog den ifølge en engelsk Officers Beretning 2 Dage, da de russiske Chauffører skulde standse for at drikke Te alle Vegne.

Kasvin var engang den vigtigste By i det nordlige Persien. Den skal være grundlagt i det 4. Aarh. e. Chr. af den sassanidiske Konge, Schapur II. Fire Hundrede Aar efter protegeredes den af Harun al-Raschid. I det 13. Aarh. ved man, at den var en betydelig By, og i det 16. Aarh. blev den Residensstad, idet Schah Thamasp I bosatte sig her. Senere blev den i saa Henseende remplaceret af Ispahan og Teheran, saaledes at den nu ikke mere er første Rangs By, skønt den vistnok har 60—70,000 Indbyggere.

Ifølge sin Beliggenhed paa de store Handelsveje til Rescht, Tæbris, Teheran og Hamadan er den en By af Vigtighed, der navnlig voksede stærkt op under den russiske Periode i Nordpersien før Verdenkrigen. Da jeg i Slutningen af 1899 besøgte den, blev just den udmærkede Kørevej fra Rescht over Kasvin til Teheran færdig, og der herskede paa den Tid et travlt Liv i Byen.

Trods sin Beliggenhed paa et fladt Terræn i 1279 Meters Højde gør Kasvin et meget behageligt Indtryk paa den Ankommande, idet den ligger som begravet i Haver og Vingaarde. Den er berømt for sine Vindruer, og der udføres herfra megen tørret Frugt: Rosiner, Mandler og Pistacier. En Khan,

Karavanseraï i Kasvin.

der ejer store Godser i Omegnen, har ved Hjælp af russiske Ingeniører bygget en Dæmning i Forbjærgene ca. 15 Km. nordvest for Kasvin, og hvis den holder, vil den bidrage enormt til Frugtbargørelsen af Distriktet foruden at sikre Byen mod Vandmangel. (Som Regel løber de persiske Floder kun ca. 3 Maaneder om Aaret og er næsten tørre i Resten).

Overalt i Persien findes der god Jord, og blót der kan skaffes Vand, er alt i Orden til Agerbrug. Det menes forøvrigt, at hele Terrænet ved Foden af Bjærgene imellem Kasvin og Teheran med Fordeel kan irrigeres for en Udgift af ca. $\frac{1}{4}$ Million L. ved en Dæmning i Nærheden af Karadsch. Hovedgaden i Byen fører lige igennem den til Guvernørens Palads og er tilplantet paa hver Side med Skyggetræer. Byen har den bedst indrettede Kro i Persien med rigelig Plads til Rejsende, men maa ikke sammenlignes med europæiske Hoteller. Noget særligt seværdigt byder Kasvin ellers ikke udover en lang Række Basarer i Hovedgaden.

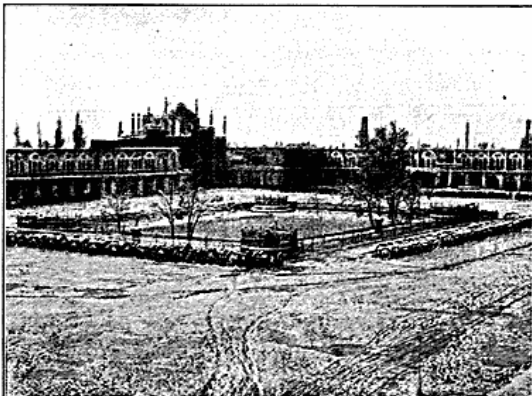
Fra Kasvin til Hamadan er der ca. 270 Km. god Vej, der er bygget af Russerne. En Auto bruger 8—10 Timer imellem Kasvin og Hamadan. Om Vinteren, naar der er Sne i Passet Sultan Bulagh, ca. 2300 Meter, tager Turen 2 Dage. Fra Passet og nedad til Hamadan gaar Vejen særdeles idyllisk igennem en Mængde Landsbyer.

Teheran hører trods sin Størrelse og sin Betydning som Residensby ikke til de interessanteste Byer i Persien. Der hersker vel et orientalsk Liv med dels mange Farver, de myldrende Menneskemasser i de lukkede, hvælvede Basarer, hvor Kamel- og Æselkaravaner blander sig i et Virvar med Der-vischer og tilslørede Kvinder etc., og den har sit

rigelige Tilbehør af Moskéer, Minareter og Medreséer; men den er underlig Blanding af Øst og Vest. Og skønt det orientalske vel er i Overvægt, er det evropæiske stærkt repræsenteret i Form af moderne Hoteller, Bank (»The Imperial Bank of Persia«), Postvæsen, Telegraf, mange evropæiske Bulikker, Boulevarder, hvor Landauere og engelsk udstyrede Ryttere er Hovedstaffagen og Sporvogne etc., og det meste af det orientalske Bygningsvæsen ser saa moderne og usolidt ud, at det meget vanskeligt bringer Tanken tilbage til Persiens Glansperiode, om hvilken Ruinerne fra Persepolis bærer stolte Vidnesbyrd. Teheran har heller ikke den natur-skønne Beliggenhed som f. Eks. Schiras, skønt man fra de fleste Vinduer i Hotellerne har Udsigt til den store snedækte Vulkan Demavend, der her spiller en Rolle nær Fusjijamas i Japan.

Set fra et historisk Standpunkt er Teheran Arvtager efter Persepolis, Schiras og Ispahan, og kan som liggende omtrent paa det gamle Rhages eller Rhagas, nu Reis Plads have Berettigelse til at spille Rollen som Persiens Metropolis. Teheran er jo imidlertid en forholdsvis moderne By, og dens Rang som Kongeby gaar kun tilbage til 1788, da det nuværende Kadjardynasti kom til Magten. I Begyndelsen af det 13' Aarh. var Teheran af saa ringe Betydning, at den kun omtales som et Tilflugtssted eller Fæstning, ca. 1 Farsakh fra Rei, for en røverisk Befolkning, der delvis boede i underjordiske Huler. Imidlertid maa den være vokset hurtigt siden den Tid, eftersom Schaherne fandt den værdig til Hovedstad.

Sit nuværende Udseende skylder Teheran væsentlig den evropæervenlige Schah Nasr ed-Din,

Majdan-i Top Khaneh i Teheran.

der blev myrdet i Slutningen af forrige Aarh. Han nedrev de gamle Volde, hvis Omkres var bleven for lille og byggede en helt ny Vold og Grav ca. 2 Km. længere ude. Den er ca. 18 km i Omkres og har 11 eller 12 Porte, hvoraf de vigtigste har en Slags Indgangsportaler eller Triumfbuer med Minareter, overalt dækkede med glasserede Tegl i mange Farver, der skinner i Solen og kan ses paa lang Afstand.

Byen ligger lavt paa en sandet Slette, men en Række Højder i Nord, bag hvilken Elburskæden med den prægtige Vulkan (udslukt) Demavend 5670 Meter rager op, danner en imponerende Baggrund for den. Disse Bjerge tager godt af for Nordvinden om Vinteren, og i Forbjergene ved Foden af Elburs er der en Bælte af smukke Haver og Frugtplantager, der afgiver behagelige Bopladser om Sommeren. Her i denne Egn skænkede Nasr ed-Din i sin Tid Stormagterne Grunde til deres Gesandtskabspalæer, hvoriblandt det britiske, som jeg selv har besøgt, ligger særdeles idyllisk.

Byen har Form omtrent som en Ottekant, og Hjertet af den ligger i den nordlige Del. Heri danner den store Plads Majdan-i Topkhaneh, Kanonpladsen, Midtpunktet. Den er ca. 300 Meter lang og 150 Meter bred og er brolagt. Midt i dette Parallelogram ligger et Vandbassin omgivet med Jærnstakit, langs hvilket er opstillet gamle Kanoner og store Stabler af runde Kugler. Østenden af Pladsen optages af »The Imperial Bank of Persia«, Syd- og Vestenden af Arsenal og Soldaterkaserner. Paa Nordsiden løber den fornemste Boulevard i Teheran Ambassadørernes Boulevard eller »Chiaban-i Ala ed-Dauleh«, som den hedder paa persisk. Fra Pladsen fører flere Udgange med Portaler, af hvilke den mest bemærkelsesværdige er Chiaban-i Almasiah eller Diamantboulevarden, hvorover det kongelige Flag vajer, naar Schahen er i Byen. Af andre Pladser skal nævnes Majdan-i Ark (Kastelspladsen), hvor den store Kanon, Top-i Muravid, Perlekanonen, er opstillet ved et Vandbassin. Kanonen er en Slags Helligdom, som endog tilskrives undergørende Virkninger, og den er »best«, d. v. s. Asyl for Lovovertrædere. Herved ligger den kongelige Musikhal, Negareh-Khaneh, med en prægtig Portal.

Syd for Majdan-i Top Khaneh ligger en udstrakt Plads indenfor det gamle befæstede Terræn, der som alle Steder i Mellem- og Centralasien hedder Ark (Citadel). Heri ligger Schahens Palads med dets mange forskellige i alle Farver straalende

Bygninger: Gaarde, Pavilloner, Haver med Bassiner, murede Kanaler og Fontæner, et Virvar af Komplekser, der bringer Tanken hen paa Cirkus, Biografteatre og Sommerforlystelsessteder, hvori dog er mange smukke Enkeltheder, saaledes især de frodige, velvandede og blomsterrige Haver. Her ligger desuden et Museum, der foruden en Samling af alle mulige Ting, som efterhaanden er bragt Schaherne som Gaver fra evropæiske Fyrster etc., rummer Tamerlans Sværd, Schah Abbas Panserskjorte og Kronjuvelerne. Af Pragtstykker findes der her den store med Ædelstene besatte Globus, hvor hvert Land er besat med en bestemt Slags Stene; Brillanter, Smaragder, Safirer, Turkiser, Rubiner etc. Persien er dækket med lutter Brillanter, samt den berømte Paafugletrone (Takt-i Taus) med Platform og Tronstol i Guld besat med Ædelstene. Den sagdes i sin Tid, at være bleven bragt fra Delhi i Indien af Nadir Schah; men det menes ikke nu at være Tilfældet, hvorimod den skal være lavet til Feth Ali Schah et helt Aarhundrede senere.

De største Basarer i Byen ligger Syd for Kanonpladsen. De er overbyggede med Hvelvinger og mørke, men kølige. Som alle Steder i Orienten danner de en nudgrundelig Labyrinth af Gader, Stræder, Passager med Boder og Haandværker-Værksteder, Karavanseraier, Moskéer og Medresséer, alt i større Stil end i de øvrige persiske Byer. Orientaliske Sager er der nok af i Boderne: Tæpper, Broderier, Sjaler, Fajance, Lædervarer, Vaaben, smukt indlagte Staal- og Trævarer, lakerede Sager etc., og for den, der første Gang kommer til Orienten, vil det hele Liv være særdeles tiltrækkende, men selv i Basarerne og i de indfødtes Kvarterer

Demavend.

er der saa megen Tilsætning af Evropæisme, at man absolut ikke skal gaa til Teheran hverken for at se den rigtige uforfalskede Orient eller for at købe Orientens Varer, hvoraf Industrien er ringe i Teheran, men derimod til Schiras og Ispahan, hvad Persien angaar.

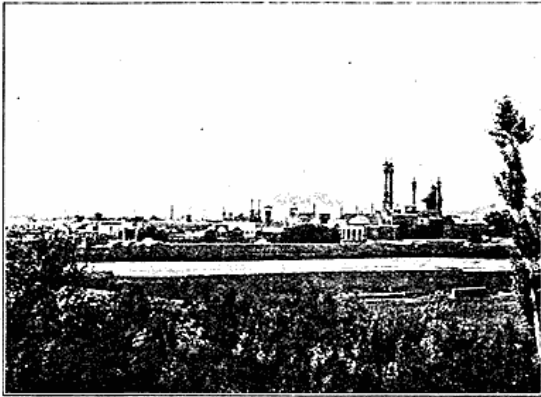
Teheran har en Mængde Moskéer og Medresséer (Muhammedanske Højskoler); men de er af mindre Interesse baade i Henseende til Arkitektur og Ælde. Den smukkeste findes ikke i selve Byen men ca. 1 dansk Mil herfra nær Ruinerne af Rei. Den er en af Persiens største Helligdomme og hedder Schahzadeabdulazim. Ud til den gaar en lille Jærnbane eller Dampsporvogn, den eneste i Persien i mange Aar. Ang. Rei, Schahzadeabdulazim og mere detaljerede Oplysninger om Teheran henvises til Geografisk Tidsskrift Bind 16 Side 82. Persiens Moskéer er absolut utilgængelige for Evropæere; thi Perserne er som hørende til den schiitiske Sekt af Islam meget intolerente. Selv at kaste et Blik ind i Moskégaardene, naar man færdes igennem Basarerne, kan volde Ubehageligheder.

I Byen findes adskillige Opdragelsesanstalter, hvoriblandt Schahens Kollegium med baade evropæiske og indfødte Lærere, desuden flere Missions-skoler.

Ved den sydøstlige Indgang til Kanonpladsen ligger »Indo European Telegraph Company«s store Bygning og ikke langt mod Nord fra samme Plads har vi den store Plads, Majdan-i-Mask, de persiske Troppers Eksercerplads.

Den nordlige Del af Teheran er væsenlig evropæisk. Her ligger American Presbyterian Mission, det engelske Hotel etc. Teheran har en lille Koloni af Parsere, ca. 400, der synes at leve her under friere Forhold end i de øvrige Byer i Persien, vel-sagtens paa Grund af Evropæernes Nærværelse. Endvidere findes her ca. 5000 Jøder og mange Armeniere. Teheran har ialt ca. 280,000 Indbyggere.

Kum er en By fuld af Moskéer Medresséer, Minareter og Begravelsespladser. Staden byder allerede paa Afstand et særdeles smukt Syn med sine mange grønne Kupler, 6 høje Minareter og den hellige Gravs forgyldte Kuppel i Midten. Næst efter Mesched er Kum den berømteste Begravelsesplads i Persien, og den skylder sin specielle Hellighed den Omstændighed, at Imam Rizas, 8' Imams Søster Fatima, ligger begravet her. Paa en Valfart til Mesched døde hun i Kum Aar 816. Ligesom Tilfældet er med mange muhammedanske Helgengrave,

Kum.

maa ingen Vantro komme til Graven eller blot i Nærheden, og den eneste Evropæer, der har besøgt den, er den bekendte Rejsende Vambéry, der kom hertil i Forklædning.

Han beretter, at hendes Kabr eller Sar-khanah, som de fleste Rejsende antager for Sarkofag (men Liget ligger nedenunder i en muret Grav) er omgivet af et Sølvslakit og dækket med kostbare Tæpper, der kun løftes af en Gang om Aaret. Skønt Kvinde, blev hun erklæret for hellig, hvad der er en Mærkelighed indenfor Islam. Dog findes lignende Tilfælde i Bokhara og Khiva. Omkring hendes Grav hviler 444 andre Helgene, og en uhyre Masse af Gravstene giver et Begreb om Antallet af de fromme, der lader sig føre hid for at hvile i Fatimas Nærhed, hvad der næsten er det samme som et viseret Pas til Himlen, skønt Kum dog ikke kan konkurrere med Mesched og Kerbela i den Henseende. Endog Konger har valgt den til Begravelsesplads, saaledes er Schah Feth Ali af Kadjardynastiet begravet her.

Til Kum valfarter aarlig Tusinder af Pilgrimme, særlig barnløse Hustruer og giftelystne Kvinder, der anraaber Helgeninden om Svangerskab, Lykke og Arvinger.

Kaschan er omgivet af Bjerge og Højder i Syd, Vest og Nordvest, paa de andre Sider er der aaben Slette. Byen, der har ca. 70,000 Indbyggere, er karakteristisk ved sine mange hvælvede Huse, der sammen med Kuplerne paa Moskéer og Medresséer, hvorover hæver sig en ca. 30—35 Meter høj Minaret, giver den Udseende af et eneste stort Fabriksanlæg.

Den er berømt for sin Industri og sin livlige Handel. Den var i sin Tid foreslaaet til Skærings-

punkt imellem de projekterede Baner, Indien—Jesd—Tæbris og Teheran—Persiske Golf. Heden om Sommeren er her enorm, men Vinteren er behagelig. Dens ikke sælig rigelige Vanding faar den fra Kuh-Rud-Bjærgene. Her imellem to Klipper er der af Schah Abbas bygget en Dæmning, Bænd-i-Kuhrud, hvorover styrter sig et 40 Meter højt Vandfald ned i Dalen. Desuden samles tillige Regnvand i Cisterner. Indbyggerne tilhører den schiitiske Sekt af Islam, den officielle Religion i Persien; men i Landsbyerne omkring den er de Sunnitter.

Alle Rejsende tilskriver Byen fortrinsvis tre Ting foruden den umaadelige Hede, nemlig Produktion af glasserede Tegl, der i ældre Tider og til Dato er eksporteret rundt om i Orienten, hvor de fører Navnet Kaschi efter Byens Navn, endvidere Messingsager og Silke, de andre to Ting er de sorte Skorpioner, der naar en uhyggelig Størrelse og er meget giftige og Indbyggernes Fejghed. Basarerne er overordentlig interessante og seværdige, og Kaschanerne er berømte i Persien for deres Initiativ og Foretagsomhed. Legenden sætter de tre vise Mænd fra Østerland, der kom til Jerusalem for at tilbede Jesus, i Forbindelse med Kaschan, og det er et Faktum, at de fleste Kirkefædre anser Persien for de tre Kongers Fædreland.

Ifølge en Legende, der fortælles af Marco Polo (1272) kom to af Kongerne fra Saba og Avah, der ligger ca. 100 km sydvest for Teheran, og den tredje skal være kommet fra et Sted, der ligger ca. 3 Dagsmarscher fra Ava. M. P. siger, at han fandt en Landsby, der hed Cala Ataperistan, hvilket skal være Kala-i-Ataschparastan, der betyder Ildtilbedernes Fæstning. Navnet er rigtigt, og Indbyggerne

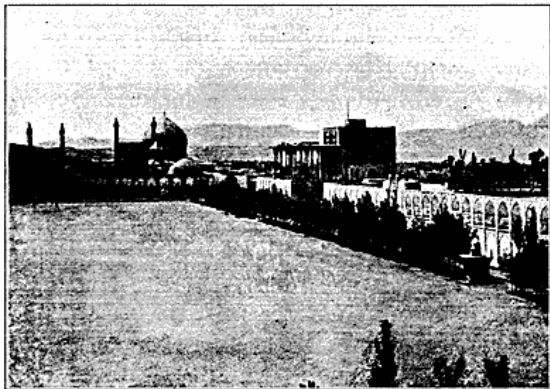

Kaschan.

er just dér Ildtilbedere (Zoroasterdyrkere), hvilket de tre vise Mænd ogsaa maa have været.

I Kaschan lever der en lille Koloni Ildtilbedere eller Gebrer, der sammen med deres Trosfæller i Rei ved Teheran, i Kirman og Jesd udgør ca. 8500. De er alle Købmænd eller Industridrivende og holdes stærkt nede af Perserne. De maa f. Eks. kun ride paa Æsler, men med Englændernes Protektorat over Persien falder det vel bort, da Zoroastriernes, Parsernes, Hovedstyrke findes i Bombay, og saavel dér som i den engelske Koloni i Aden lever under frie Forhold, og saa godt som alle er meget velstaaende, i Bombay endog hovedrige.

Ispahan. Prægtige Agre, talrige Haver, Alléer med Plataner, Paladser og Pavilloner, Moskéer og Medresséer, Basarer, prægtige Broer og det smukke

Majdanen med den kongelige Moské i Ispahan.

kongelige Torv er Indtryk den Rejsende bevarer om Ispahan, der har særlig Interesse, da den jo var Persiens Metropolis fra det 16' til det 18' Aarh. Den fører Titlen Nifs-i-Djahan d. v. s. den halve Verden, skønt de fleste kun kender den som et Centrum for Tæppehandel.

Byen ligger paa et jævnt Terræn, der strækker sig milevidt omkring den paa Nordsiden af Zende Rud, medens dens Forstad Djulfa ligger paa Sydsiden. Over Floden gaar flere smukke Broer. I Hjertet af Byen ligger det prægtige Torv »Majdan-i-Schah, Kongelortovet, et af Verdens største. Det er ca. 600 Meter langt og 200 Meter bredt og plant som en Paradeplads. De fire Sider af Majdanen er omgivet af en sammenhængende Række Huse med Boder og Kaserne, der brydes hist og her af statelige Bygninger af arkitektonisk Interesse. Udenfor Husrækkerne er der høje Plataner, der giver herlig Skygge.

Paa Schah Abbas Tid var der et pragtfuldt Liv og Røre paa Pladsen, hvor Købmænd og Ambassadører fra Alverdens Lande i malerisk Dragter samledes og handlede eller bragte Schahen deres Hyldest, medens Musikken lød ud paa Pladsen fra de saakaldte Negareh Khaneh (Musikhus). Herfra blæses der endnu Hornmusik ved Solens Op- og Nedgang; men ellers er det øvrige pragtfulde Liv forsvunden. Midt paa Torvet havde Abbas ladet lave en Kanal af Porfyr, der bragte det rene Vand til de Besøgende.

Paa Sydsiden af Pladsen fører en stor hvælvet Portal ind i den smukke Meschid-i Schah, Kongemoskéen, der byggedes i 1612 af Schah Abbas, og hvortil hentedes Marmor fra Jesd. Hele dens Facade er beklædt med Fajance i de herligste Farver og med Koransprog i Forgyldning eller Emaillefarver. Den har en Kuppel af azurblaa Fajance og indeholder et vægfast Skab med guldbeslaaet Dør. I dette ligger en Koran, der er skrevet med Imam Rizas egen Haand, samt den blodbestængte Skjorte, i hvilken Imam Hussein døde. Om den sidste tror Perserne, at den baaret paa Spidsen af en Lanse i Slaget er i Stand til at jage en hel Hær paa Flugt. Desværre er Moskéen nu i stærk Forfald.

Paa Vestsiden af Torvet ligger det gamle kongelige Palads, Ali Kapu, den høje Port, som paa Schah Abbas Tid var et pragtfuldt Slot, men nu er forfaldent. Igennem en Platan-Allé kom de kongelige Gæster i sin Tid til Slottet, hvor Abbas udstillede for dem 18 af sine ædleste Heste, bundne ved Guldkæder og udstyret med Seletøj, prydet med Guld og Ædelstene. (At udstille Heste for Gæsterne er meget almindeligt i den islamiske Orient, hvilket jeg personlig har erfaret hos Khanen af Khiva, Turkomaner- og Kirgiserbøvdinge og flere andre muhammedanske Stormænd). Ali Kapu blev ogsaa brugt som en Slags Asyl for flygtende Debitorer og Manddrabere. Saadanne Asylere var der tidligere en Mængde af i Persien. Schahens og Stormændenes Stalde og særlig Helgengravene brugtes i dette Øjemed. Naar en eller anden Forbryder havde det Held at kunde redde sig hen til saadant et Sted, kunde han ikke drages til Ansvar, og hans Venner bragte ham ofte Fødemidler i lang Tid, men holdt denne Leverance op, var han om en Hals. Asylere var i høj Grad nødvendige i et Land som Persien, hvor Straffen ofte afgjordes uden Spor af Forundersøgelse. Asylernes Antal er nu stærkt indskrænket.

Bag Ali Kapu ligger det nuværende kongelige Palads midt i en Have af Blomster, Syrener, Cypresser og Plataner. Det byggedes af Schah Abbas og behos nu af Prinse-Guvernøren i Ispahan, Zil as-Sultan (Sultanens Skygge). Den prinselige Residens dækker et betydeligt Areal med sine Haver, Gaarde og Pavilloner. En af de sidste hedder Tjehil Situn eller de 40 Søjlens Plads. Den er beklædt med Spejlflader i forgyldte Rammer, og dens store Hal er bemalet med Billeder fra Haremslivet, Gæstebud, Audiens, Slag, hvori Abbas besejrer Usbejerne etc. Her var i sin Tid Abbas Tronværelse.

Af Interesse i Ispahan er ogsaa Moskeén med Messinggulvet i sit Taarn, hvortil nygifte og barnløse Koner føres til Hest af deres Slægtninge. Konen fører en Kost og en Lerkrukke fuld af Nødder med sig. Naar hun stiger op ad Taarntrappen, knækker hun en Nød paa hvert Trin, lader Skallen ligge og putter Kærnen i Krukken. Naar hun gaar ned, fejer hun Skallerne bort, og under Ridtet hjem byder hun Nødder til dem, hun møder.

Udenfor Ispahan ligger den mærkelige gyngende Moské, hvis Taarne har den Egenskab, at hvis man stiger op i det ene og bevæger sig lidt kraftigt, gynger begge Taarne. Denne Gyngen fremkommer ved, at Bygmesteren har opført dem i en Slags Ligevægtstilling. Perserne tror, at det er Helgenen, der hviler under Moskeén, som forarsager Bevægelsen.

Nær ved Zende Rud ligger den saakaldte Tjehar Bagh, de fire Haver. Tjehar Bagh er en ca. 1 km lang Avenue, der har Haver med forfaldne Paladser paa begge Sider. Den er anlagt af Schah Abbas og opkaldt efter hans Vingaarde. Avenuen er ca. 60 Meter bred og tilplantet med Skygetræer, Sycamorer og Popler, ligesom den er forsynet med Vandløb og Brønde. Den spiller Rollen som en Art Champs Elysées i Ispahan. Paa Østsiden af Avenuen henimod Floden til ligger den store Medressé Schah Hussein, hvor Mullaher og Dervischer trænes til deres Tjeneste; den er bygget i Begyndelsen af det 18. Aarh. Den har en smuk Portal og Døre beslaet med Messing og Sølv, der ligesom dens lyseblaa Kuppel prydet med gule Arabesker tiltrækker sig Opmærksomheden. Zende Rud eller Sajende Rud betyder Livets Flod. Den kommer fra Bjærgene Zarda Kuh i den Del af Irak, der hedder Feridan, og løber ud i en Sø sydøst for Byen. Denne forenede Schah Abbas med andre Tilløb,

byggede Dæmninger, Sluser, Kanaler og Cisterner, ja forsøgte endog at faa Floden Karun, (Persiens eneste nogenlunde sejlbare Flod, som Englænderne ogsaa har forsøgt sig paa), der løber ud i Schat el Arab til at løbe over i Zende Rud, hvilket mislykkedes, men Afløbet skaffede Byen en prægtig Vandtilførsel.

Over Zende Rud fører 3 Broer: Pul-i-Allah Verdi Khan, Pul-i-Hassanabad og Pul-i-Scheristan. Den første er bygget af Schah Abbas General af samme Navn og er en af de smukkeste Broer i sin Art i Verden. Den er over 300 Meter lang, ca. 10 Meter bred og spænder over Floden med en Række af 34 solide Buer af Sten og Murværk. Der er to Passager over Broen, den ene over den anden. Igennem den nedre, der er overbygget med 25 Hvælvinger, gaar Ryttere, Karavaner og Vogne, medens der paa dens Sider er Passager for Fodgængere. Den øvre Passage, der er en Slags Reserve, er udækket, men har høje Mure paa Siderne. Der er altid en vældig Trængsel over Broen, der ved Højvande undertiden oversvømmes, saa Vandet løber som en Strøm ned over Marmortrapperne. Broen ligger lige for Enden af den store Avenue.

I Løbet af en halv Times Tid kommer man over Broen Hassanabad til Forstaden Djulfa, der muligvis er det gamle Gabæ eller Dje; men som nu i sin nuværende Skikkelse næppe er mere end 300 Aar gammel. Den grundlagdes af Schah Abbas, efter at han i 1603 havde slaet Tyrkerne paa Nordvestgrænsen. Af politiske Grunde og for at ophjælpe Persiens Handel og Industri overførte han flere Tusinde Armeniere fra Djulfa ved Araxes og byggede en Kathedral for dem her. Byen fik en Mængde særlige Rettigheder og blev meget rig; men de senere Schaher plyndrede Købmændene, og nu er der kun 3000 fattige, kristne Armeniere i Byen, der væsentlig lever af at lave Vin, Arrak og Opium samt af at udføre Vandmeloner, Ferskener og Abrikoser, der her er af fineste Sort. En lille Kanal til Vandforsyningen løber igennem hver Gade. Alle Evropæere, der kommer til Ispahan, slaar sig ned i Djulfa.

Basarerne i Ispahan ligger bag den Række af Bygninger, som begrænser Nord- og Østsiden af Majdanen. Fra Meschid-i-Schah fører en hvælvet Port ind i de mest udviklede Basargange, der ligesom Bokharas er ganske umulige at finde ud af for en Evropæer paa egen Haand. De er bygget af Schah Abbas, og under deres Hvælvinger kan man vandre eller rettere presse sig en Vej ca.

1 dansk Mil i Skygge imellem et Mylr af Kame-ler, Æsler, Fodgængere, ridende Soldater, fremme-de Herrer med Ferrascher foran, Dervischer, der raaber deres Jahu! Jahak! etc.

Basarerne har bevaret deres Prestige fra gam-mel Tid i Henseende til den livlige Handel, der foregaar her, og det pulserende Liv, der hersker. Hvad Indholdet af dem angaar, er de højt sevær-dige. Vi skal saaledes nævne det store Udvalg af Tæpper, Brokade, Filt, Sadler, indfødte Vaaben, Sølvsaager og Filigranarbejder, Messing- og Kob-bersaager, lakerede Varer, Silketøjer, Sjaler, Fajan-ce og Porcelæn. Haandværkerne udfører deres Arbejde i selve Basarboden som iøvrigt i Orienten, og Spetaklen fra Kobbersmedenes Boder er ikke den, man husker mindst blandt den Samling af Lyde, der i Basarerne former sig til en sand Helvedes Larm.

Ispahan er for saa vidt en moderne By, som den skylder de endnu eksisterende smukke Byg-ninger etc. Schah Abbas I og hans Efterfølgere i det 17. Aarh. Historisk set er imidlertid Ispahan en meget gammel By. Ptolomæus (2. Aarh. e. Chr.) benævner den Aspadana, et gammelt persisk Ord for, at her gives Heste. Pehleviteksterne be-nævner den Spahan. I Almindelighed tydes Nav-net som bestaaende af det persiske asp, der bety-der Hest og det arabiske Khan, der betyder Gæst-givergaard, altsaa et Sted, hvor Karavanerne sam-les. Perserne kalder den mest Isfahan. Lyden ligger imellem p og f.

Byens Grundlæggelse ligger ganske i Mørke. Persiske og arabiske Krønikeskrivere beretter, at den grundedes af en Sønesøn af Noah, andre af Kong Djemschid, eller af de af Nebukanesar for-viste Jøder, idet der endnu findes mange Jøder i Byen. Ispahan har lidt den samme Skæbne som de fleste andre Byer i Persien og for den Sags Skyld som mange andre i Mellem- og Centralasien, nemlig at blive erobret af Muhammed af Ghasna (Afghanistan), Djengiskhan og Tamerlan og at være udsat for fremmed Invasion til Slutningen af det 16. Aarh, da Schah Abbas (1587—1628) hævdede den til endnu større Pragt og Velstand, end den havde haft i Oldtiden. Abbas kuede Usbejerne, Kurderne, Ottomannerne og fordrev Portugiserne fra den persiske Golf. Han erobrede Kandahar og bragte de oprørske Guvernører til Ro, hvorefter hen slog sig til Ro i Ispahan, byggede Paladser, Moskeér, Broer og Veje etc., der den Dag i Dag

vækker Beundring, en Chr. IV i stor Stil. Død-stødet fik Ispahan i Slutningen af det 18. Aarh., da Kadschardynastiets Stamfader flyttede Residen-sen til Teheran. Byen er jo nok en Skygge af, hvad den var i gamle Dage, men dog stadig en betydelig By, der med Forstæderne har ca. 120,000 Indbyggere.

Nærmest som Kuriositet skal nævnes Byerne Jesdekast, Lasgirt og Turut.

Jesdekast ligger omtrent halvejs imellem Ispa-han og Schiras. Det er en mærkelig lille By, der er bygget paa en isoleret Klippe midt paa en ellers ganske jævn Steppe. Dens Lørdag i flere Etager med Træbalkoner hænger som Svalereder paa Klip-pen, og der findes kun en eneste Sti, der leder op til Byen. Det var i sin Tid en yndet Maade at anlægge Byer paa i Persien. I Ufredstider søgte man Sikkerhed her højt til Vejrs.

Den lille By *Lasgirt* Vest for Semnan paa Ru-ten Teheran—Schahrud—Nischapur—Mesched og Byen *Turut* ca. 100 km Syd for Schahrud er begge delvis bygget eller hugget i Etager ind i høje Løss-skrænter omtrent som Svalerne bygger Reder i Grusgrave. Turut, der ligger paa Nordranden af Saltørkenen Kevir, har forøvrigt Betydning som Mellemstation imellem Byerne Schahrud og Khur. Jeg har her nævnt dem som Eksempler paa Smaa-byer, der ikke alene findes i den Form i Persien, men mange andre Steder i Centralasien, hvor de er indrettet med lovløse Tider for Øje. Mange af dem er nu forladt, men i Persien beboes de altsaa endnu.

Schiras, Hafis, Saadis, Nattergalenes og Roser-nes By, ligger ca. 75 km fra det gamle Persepolis' berømte Ruiner. Østfra til Byen passerer man over et Vandløb, Bendemeer (af Band-i Amir, d. v. s. Emirens Dæmning), der er bygget af Asad ad-Dauleh der i det 10' Aarh. var Guvernør i Provinsen Fars, og som langs Strømmens Bredder byggede Paladser og indrettede Parker. Efter at have passeret Lands-byen Zergun, der ligger som en Svalerede klistret til Foden af Bjærgene, gaar Vejen ad en stenet Pas-sage, der snor sig rundt imellem Klipper, og snart ser man fra Højderne pludselig for sig en vid Dal, en vidstrakt Slette, i hvis Midte Schiras ligger om-givet af Haver og Cypresser, hvis Grønt brydes af Taarne og Mure, Kupler og Minareter. Kommer man her i Forsommeren, blomstrer Myriader af Valmuer paa begge Sider af Vejen, og Rosers og Jasminers Duft gennemparfumerer Luften. Schiras

er efter alle Rejsendes Sigende Persiens dejligste By. Det er Cypreslundene, Vingaardene, de blomstrende Roser og den livsglade Befolkning, der har gjort Byen berømt i hele den muhammedanske Verden, og fra fjærne Steder kommer mange for at besøge Saadis og Hafis Grave. Byen har en ypperlig Beliggenhed paa Sletten, rundt om beskyttet af Bjærge. I den klare Luft holder Haverne sig friske, og Roserne udbreder en liflig Duft. Vinen er Persiens berømteste; den er hed og berusende, omtrent som Sherry. Koranen overholdes ikke strængt hvad Vinen angaar, og mangen Perser lægger sig hen med en god Rus. Luften er ubeskrivelig klar og næsten altid skyfri, hvorfor Befolkningen ogsaa er livligere end andre Stæder i Persien. Paa den

Udsigt over Schiras.

anden Side er Klimaet i Schiras til Tider umaadeligt hedt og afkræftende, og som Følge af Mangel paa sanitære Forholdsregler er Feberen hyppig og ofte dødelig.

Skønt Schiras er Hovedstad i den historiske Provins Fars og Arvtager efter det hæderværdige gamle Persepolis, kan Byen i Henseende til Ælde ikke staa Maal med hverken Hamadan eller Rei nær Teheran. Der findes vel achæmenidiske og sassanidiske Ruiner i Nærheden, og iranske Legender og muhammedanske Fabler tilskriver endog dens Grundlæggelse en Efterkommer af Noah; men mere sobre islamiske Forfatter siger, at Byen blev grundet eller genopbygget af Jusuf Takali i det 7. Aarh. e. Chr. Den blev befæstet med stærke Mure i det 11. Aarh., hvilke imidlertid ikke kunde modstaa Tamerlans Angreb. De fleste af Byens arkitektoniske Skønheder nu til Dags skyldes den Ka-

rim Khan (1751—1779), der var Regent her under Safavidernes Dynasti. Men meget blev ødelagt under Eunukherskeren Agha Muhammed Khan.

Blandt de ældste Bygninger er en gammel Moské fra det 9. Aarh. og den ny Moské (Meschid-i Nau bygget af Seit ibn Zangi (1195—1226). Han skal have ombygget sit eget Palads til denne Moské som et Offer til Gud, fordi hans Søns Liv blev sparet. Det er en udstrakt fladtaget Bygning med høje Portaler. I Nærheden ligger Schah Tjiragh med sin store fajanceklædte Kuppel, under hvis Hvælvinger hviler Helgenen Imam Musas Søn. Meget imponerende er ogsaa Arken eller Kastellet; men den bedste Bygning i Schiras er dog »Indo European Telegraph Compagny's Den store Basar, Basar—i Vakil, er meget smukt bygget, og den har en blomstrende Handel. Men først og fremmest skylder Schiras sin Berømmelse dens naturlige Skønhed, idet dens Omegn er vel kultiveret og vandet, og baaede indenfor og udenfor Byen er der talrige Haver og Parker. De persiske Haver maa nærmest karakteriseres som Frugthaver, hvorigennem er skaaret lige Gange, indrammede af Mursten, og saa naturligvis Vandingskanaler, maa- ske et Reservoir eller et lille kunstigt Vandfald.

Schiras huser en Mængde Dervischordener, der her har deres Klostre, som sorterer under egne Chefer, den saakaldte Pir. I Byen bor Provinsens Guvernør i sit prægtige Palads Dillkoshah, der er omgivet af Haver og Bassiner, Kanaler og Vandfald. Blandt de store Lysthaver maa nævnes Baghi-i-Tacht (Tronhaven), hvis Palads, der nu ligger i Ruiner, ligger paa en Høj med prægtig Udsigt fra dets Balkoner ud over Schiras. Det hele blev anlagt af Kadscharherskeren, Agha Muhammed, og maa have været overordentlig smukt i sin Tid. Den ene Terrasse ligger over den anden, Kanaler og Vandløb sender deres Kaskader over Marmorfliser ned i Reservoirerne, der er indfattet af Stensætninger. Vandløbene er indfattet af Murværk, og Havegangene beplantet med Cypresser og Orangetræer.

Schiras skylder vel sin Berømmelse dels førnævnte naturlige Forhold; men denne Berømmelse er i høj Grad blevet forøget ved, at Skjaldene Saadi og Hafis har levet og virket her, og at Byen rummer deres jordiske Levninger.

Ikke langt fra Støttet Dillkoshah ligger en lille af Stenmur omgivet Have med Cypresser, Appelsiner og Syrener, og i denne er der et stort

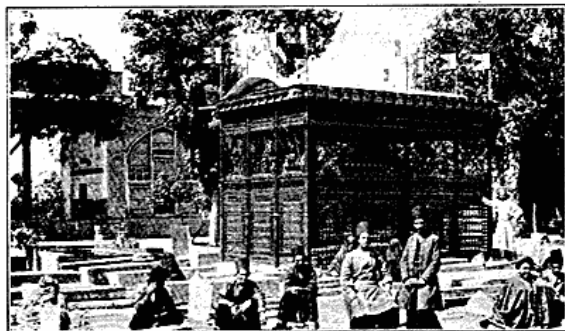

Saadis Grav.

Hus med et Gravkapel, der rummer Saadis Lig. Midt paa Gulvet staar en vældig Marmorsarkofag, d. v. s. en Kabr, dækket med Inskriptioner og omgivet af et Metalstakit. Scheik Moslih-eddin Saadi Schirazi fødtes i Schiras 1194 af fattige Forældre, og rejste omkring med Karavaner i Orienten for at se Livet der. Han gjorde mange Pilgrimsrejser til Mekka, besøgte Jerusalem, Syrien og Balk i afghansk Turkestan. Sine sidste Leveaar tilbragte han i Schiras ved Hoffet og døde som hundredeaarig Olding. Hans berømteste Bog er Gulistan (Blomstergaarden eller Rosenhaven).

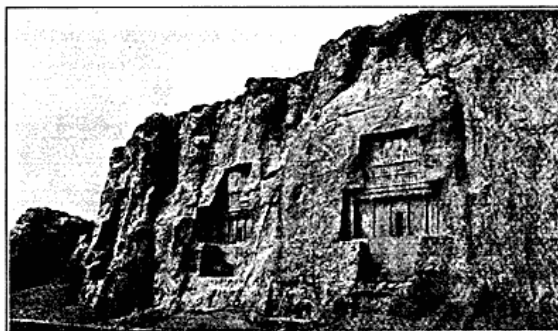
Hafis Grav ligger under aaben Himmel omgivet af en Mængde andre Grave over Beundrere af Digteren. Graven er dækket af en hvid Marmorblok fra Jesd og prydet med Inskriptioner i op-højede Bogstaver. De er forfattet af Hafis selv, og der staar bl. a.; »Kommer hid, O, mine elskede, til min Grav med Vin og Sang, og maaske vil jeg ved Lyden af eders glade Stemmer vaagne af min Søvn og opstaa fra de Døde.«

Hafis blev født i Schiras 1318, og hans Sange vakte tidlig Opmærksomhed. Han blev overdæn-

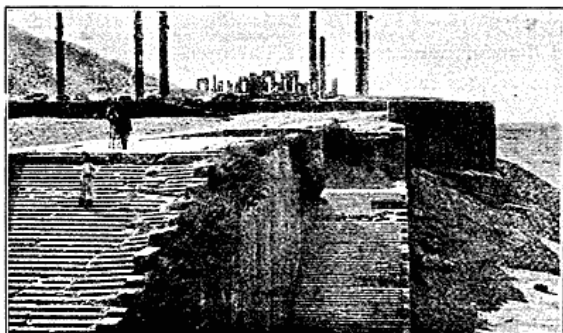
Hafis Grav.

get med Udmærkelser af alle Orientens Fyrster, endog Timur sendte ham Gaver. Skønt Scheik og Chef for en Dervischorden og Ulema sang Hafis altid om Vin og Kærlighed med en Livsglæde og Farverigdom, som ingen kunde ane kom fra en islamisk Munk. Ved hans Død i 1388 erklæredes han for Fritænker og Kætter, der ødelagde de troendes Sjæle med sine Sange. Men hans Venner opnaede dog ved Hjælp af en Udtalelse, der fandtes i hans Digtsamling »Divanen«, »at han sætter sit Haab til Guds Barmhertighed«, at han fik en hæderlig Begravelse. Den Plads, hvorpaa han hviler, kaldes Mosella (Bedeplads), og mangfoldige valfarter til Graven. I den nyere Tid har en Guvernør ladet bygge et ret smagfuldt Jærnhur over Graven, pyntet med smaa Flag paa Toppen.

Achæmenidiske Kongegrave i Naksch-i Rustam.
Darius Grav er til Højre.

Ca. 50 km nordøst for Schiras ligger Pasargadæ og ca. 50 km herfra Persepolis, begge paa Ruten Schiras mod nordøst over Dehbid til Jesd. Pasargadæ var Cyrus og Kambyses Residens, og Persepolis var Darius og hans Efterfølgeres paa den achæmenidiske Trone. Begge er nu døde Byer; men her findes Billeder i Sten af Cyrus og Darius, og Rester af kongelige Haller bærer endnu Vidne om den Pragt, der udfoldedes her for over 2000 Aar siden. Pasargadæ's Beliggenhed er fikseret til at have været paa Sletten Murghab ca. 9 km fra det nuværende Bosted Meschid-i Murghab. Foruden mange spredte mindre Rester staar her Cyrus Grav temmelig velbevaret, samt den store Platform, hvorfra Pasargadæ kan overses og, tillige en Skulptur af Cyrus.

Fra den gamle berømte Metropol Persepolis ses endnu prægtige Rester af Søjler, store Basreliefer, den store saakaldte Rustams Trone, prægtige

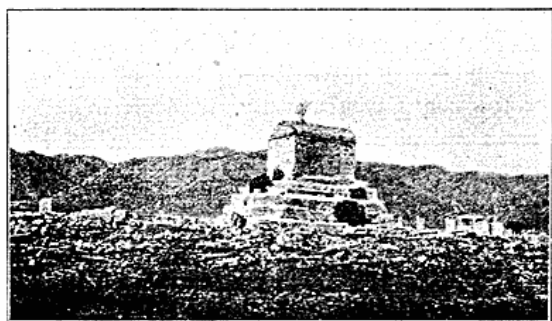

Den store Trappe i Persepolis.

Klippeskulpturer paa Stedet Naksch-i Radjab, den mægtige Stentrappe i Persepolis og de achæmenidiske Kongers Gravkammer hugget ind i Klipperne ved Punktet Naksch-i Rustam, hvor tillige findes smukke Basreliefer og zoroastriske Ild- eller Lysaltre skaaret ud i Bjærgmasserne. Store Rester, der vidner om den Tids Kunst, staar endnu i Form af Darius og Artaxerxes Paladser, og i Persepolis havde som bekendt Darius, Xerxes og Artaxerxes deres Residens, og der hviler deres jordiske Rester i Klippegravene. Alle Ruiner og Grave er forholdsvis let tilgængelige paa en Tur fra Schiras, og det tidligere Røveri, der var almindelig paa denne Rute, skal nu være ophørt.

Paa Vejen Schiraz—Buschir skal nævnes et Par Byer:

Kazerun omtrent midtvejs imellem Buschir og Schiras har 7—8000 Indbyggere. Befolkningens vigtigste Næringsplante er Daddelpalmen, der findes overalt. Endvidere den lille By Schapur tæt ved Kazerun med en gammel Fæstning. Den sidste har før været større og er særlig kendt, fordi der Nord for den ligger smukke Basreliefer, der er udhugget i Bjærgvæggen. Disse ligger ca. 7—8 km fra Scha-

Cyrus Grav.

pur og har Fremstillinger af Kong Sapor, der overvandt Romerne. (Den romerske Kejsers Valerianus besejredes i 3. Aarh. e. Chr. af Sapor ved Edessa).

Buschir ligger paa et Næs omgives af Landsbyer, der er dækket af Daddelpalmer. Buschirs Befolkning bestaar af en broget Blanding, ca. 20,000 Arabere, Persere, Armeniere, Hinduer og Negere. Evropæerne er mest Englændere ved Generalkonsulatet og Telegrafan. Enkelte andre Nationer har Handelshuse her, eller havde før Krigen.

Buschir er den største Havneby ved den persiske Golf og den vigtigste Stabelplads for Englands Handel og Indflydelse i Persien. Næsset, der forbinder Halvøen med Fastlandet, ligger saa lavt, at det til Tider oversvømmes, saa hele Buschir er omgivet af Vand. Den store Bugt, der østen om Buschir skiller Halvøen fra Fastlandet, har kun et Par Fod Vand; men den gennemskæres af en dybere Rende, hvorigennem Trafikken oprøtholdes af smaa lavgaaende Barkasser.

Paa den nordligste Odde af Halvøen ligger selve Staden, der ligner alle andre persiske Byer; men Husene er i Reglen 2—3 Etager og bygget af en porøs Stenart fra Posttertiærtiden, som danner hele Halvøen, og i hvilken man finder Muslinger og Snegle, der endnu lever i den persiske Golf. Den er meget let at bearbejde og skæres ud i Skiver fra Lagene.

Den fattigere Befolkning lever mest af at bære Varer fra og til Fartøjerne, der ligger forankrede ca. 1/2 Mil fra Kysten.

Navnet Buschir eller Abuschir eller Bender Buschir er dannet af Ordene Abu-Fader og Scheher-Stad d. v. s. Stædernes Fader. Bender betyder Havn og sættes foran Navnet paa mange persiske Kyststæder.

En Mil Syd for Buschir ligger paa Halvøen Byen Reschir med en smuk Helgengrav »Imamzadeh«. Her i Nærheden bor de fleste Evropæere om Sommeren, og her har den engelske Resident sit flotte Palads; han er ogsaa Resident for Maskat. Her findes ogsaa Ruiner af en gammel portugisisk Fæstning fra det 16. Aarh. I Reschir findes dejlige Haver med Oranger, Dadler og Appelsiner. Klimaet er meget farligt for Evropæere, som jeg før har beskrevet, især om Sommeren. Om Vinteren eller tidlig paa Foraaret er Halvøen dækket med Græs og Blomster, om Sommeren er den afsvedet.

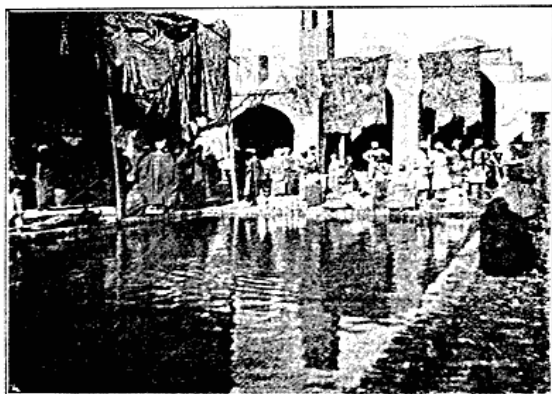
Alt Vand, der drikkes i Byen, hentes fra Landsbyerne i Lædersække, haarne af Æsler. Det hentes

Gade i Jesd med Vindtaarn i Baggrunden.

fra dybe Brønde i Læderposer, der trækkes op af en Okse. Da Halvøens største Højde er ca. 30 Meter, og Brøndene ofte naar denne Dybde, er Vandet ikke godt og maa helst drikkes kogt.

Jesd ligger i et sandet Ørkendistrikt, og Sandklitterne naar næsten til Byens Mure, men holdes tilbage af Haverne, hvis Grønt danner en herlig Kontrast til den brunlige Farve rundt om. Jesd er en meget gammel By. Dens Navn forekommer under Formen Isatichai i Ptolomæus græske Geografi, hvor den nævnes blandt de faa Byer i Carmaniens Ørken. Efter den persiske Tradition maa den have været kendt i Alexanders Tid, idet han skal have brugt den som Plads for Internering af Krigsfanger. Almindeligvis sætter man Navnet Jesd eller Jasd i Forbindelse med Jesdegird (399—420 e. Chr.), som muligvis er Genopbyggeren og ikke Grundlæggeren. I de første Aar af den islamiske Regering blev Byen Tillflugtssted for Zoroastrierne,

Vandreservoir paa Majdanen i Jesd.

Gebnerne, som Perserne kalder dem, eller Parserne. Af dem er der i Byen flere Tusinde. Den første Europæer, vi ved om, der har besøgt Jesd er Marco Polo i 1272. Byen har ikke meget seværdigt. Man rider Time efter Time igennem snævre, bugtede Gader, hvor man ikke ser andet end Lermure, Bagsiden af Husene, og Glimt af høje Vindtaarne, der hæver sig fra Taget af de Velhavendes Bygninger. Disse høje Luftrør (badgir, Vindsamlere) ligner firkantede Skorstene med Aabninger i Vindsiden, saa de kan fange den svageste Brise. De er nødvendige paa Grund af den lange Sommerhede og karakteristiske for Jesd. Byen er omgivet af Mure, der mange Steder er faldet ned, og den har en Fæstning, bygget i 1137 af soltørrede Mursten samt et Guvernør-Citadel; men ingen af dem har moderne Betydning. Til Byen hører et betydelig vandet Areal. I flere Kvarterer af Byen, der har 60,000 Indbyggere, er der større offentlige Pladser, hvoraf særlig maa nævnes den nær Guvernørens Palads. Blandt Mærkværdighederne i Jesd skal nævnes talrige Buer over de snævre Gader, og den eneste mærkbare Bygning er Meschid-i-Djumah, Fredagsmoskéen, der blev bygget i 1119 af Sultan Allah ed Dauleh Garschasp. Den har et Par smukt udskaarne Døre. En stor Del af Befolkningen arbejder paa Silkevæveriet, der er Hovedindustrien i Jesd. Byen har omfattende Vandingsanlæg og Reservoarer, en stor interessant Basar og livlig Handel. Den har en Afdeling af Imperial Bank of Persia, Telegraf etc. Adskillige Europæere, bl. a. ogsaa Danske har besøgt Jesd for at studere Resterne af de gamle Avestafolk, der er under stærk Tryk af Muhammedanerne; men som nu rimeligvis snart vil aande ligesaa frit som deres Trostæller i Bombay, nu da Englændernes Indflydelse i Persien bliver mere effektliv.

Kirman eller Kerman, Hovedstaden i en af Persiens største Provinser, har faaet sit Navn efter de gamles Carmanien; men den har ligesom Jesd skiftet Plads. Ruinerne af en udstrakt By ligger Syd for den nuværende By, ligeledes mod Vest ligger store Ruindynger. Den er omgivet af Mure og har et firkantet Citadel. Den ligger i 1853 Meters Højde, og Vinteren er derfor meget kold, medens Sommeren er følelig hed, hvorfor Byen ligesom Jesd og andre er forsynet med et stort Antal Vindtaarne. Foruden Persere findes flere Tusinde Parsere eller Gebrer, hvoraf mange er velstaaende. Byen har efterhaanden faaet en meget

livlig Handel som Følge af, at den ligger paa Ruten Indien—Belutschistan—Teheran. Den gamle Vaabenindustri er omtrent ophørt; men derimod staar Produktionen af Tæpper, Broderier og fine Sjalere paa et højt Standpunkt. I Byen forhandles en Del afghanske og belutschistanske Tæpper og Tekstilvarer, der er af ringere Kvalitet end de persiske, men ogsaa billigere end disse. Byen har ellers et lignende Fysiognomi som Jesd. Den har ca. 60.000 Indbyggere, er Sædet for Provinsens Guvernør og har Post, Telegraf, Bank og Konsulater som alle større Byer i Persien.

Nasretabad har for saa vidt Interesse, som den er Hovedbyen i det persiske Seistan tæt ved Afghanistanens Grænse. Seistan er dels persisk og dels afghansk og har før Verdenskrigen givet Anledning til adskillige Stridigheder mellem Persien og Afghanistan. Da Vejen fra Teheran og Transkaspien gaar herover til Indien, kom Nasretabad til at spille en Rolle som Sædet for russiske og engelske politiske Intriger, og begge Lande sendte dygtige Diplomater til dette afsides Sted, der ellers i alle Henseender er lidet tiltrækkende. Byen bestaar af to Dele: Nasretabad og Husseinabad, der tilsammen har ca. 7000 Indbyggere. Den ligger ved den mærkelige Hamun-Sø, der til Tider dannes af Himnundfloden, som kommer fra Afghanistan. Baade Naturforhold og Klima er højst mærkelige, og det sidste i høj Grad ubehageligt. Jeg skal i den Henseende henvise til min Afhandling om Seistan i Geografisk Tidsskrift Bind 18 Side 306, hvori gives ret udførlige Oplysninger.

Husseinabad bestaar af en Samling graa Lerbuse, mange med Kupler, Vindtaarne (badgir) hist og her afbrudt af fattige Haver. Nasretabad er omgivet af en Lermur og en vandfyldt Grav og har som den førstnævnte Frugt — og Palmehaver. En ejendommelig Baadfart paa Flaader af Siv finder Sted over Hamunsøen.

Bender Abbas, en af Persiens vigtigste Havnebyer, ligger i Daddelpalmedistriktet, der strækker sig i et Bælte fra Buschir langs Golfen og rundt om Sydkysten. Byen var i sin Tid meget paa Tale, da Rusland kæmpede for at naa ud til Havene i forskellige Dele af Asien. Den bestaar af en lang Strimmel Huse, med Boder og Moskéer etc., der ligger langs Stranden, hvorfra Udsigten mod Nord spærres af ca. 2300 Meter høje Bjerge. Igennem disse er der mægtige naturlige, Indgangsportal, hvorigennem løber fire vigtige Ruter mod Nord og

Øst til Irans Højland. Byen er berygtet for den enorme Hede, der hersker her, men vil efterhaanden sikkert blive en af de vigtigste Udførselshavne i Persien og ved eventuelle Baneanlæg tage Luven fra den vanskeligere tilgængelige Buschir. I Bender Abbas findes endnu gamle hollandske Faktorer fra den nederlandske Glansperiode i Persiens Kystegne.

Barfurusch og Astarabad to Byer i Kystlandet Syd for Kaspiahavet, ligger i det regnrige Bælte Nord for Elburskæden. De har tidligere haft større Betydning som Handelsbyer ved Kaspi, men er nu ret ubetydelige, da Handelen gaar over Askabad—Mesched og Enseli—Rescht—Teheran og Tæbris. Regntiden falder i dette Kystland om Vinteren, og det regner ofte hele Maanedene igennem, saa Fugtigheden bliver uudholdelig. Især er Astarabad plaget af en farlig Feber. Den skal være den usundeste Plads ved Kaspi. Desuden lider Byen af stadige Jordrystelser, og Cycloner, der om Foraaret raser over Kaspiahavet, anretter ofte store Ødelæggelser paa den som Følge af Fugtigheden prægtige Vegetation i disse Kystegne. Astarabad har vel ca. 10.000 Indbyggere. Dens Basarer er fattige. Syd for Astarabad paa Vejen til Teheran, Syd om Elburskæden, ligger den for sine Haver og prægtige Ruiner af Minareter og Søjlehaller berømte By, Damgan.

Mesched, Persiens helligste By, spiller ikke alene en Rolle som saadan, men er og har været fra de tidligste Tider en betydelig Handels- og Industriby som Hovedstad i en af Persiens bedste Provinser Khorassan. Den ligger paa en vidstrakt Slette og omgives i Nord, Vest og Øst af Bjerge, men mod Syd strækker sig ned til Floden Heri Rud, der danner Grænsen mod Afghanistan. Byen er et vigtigt Kryspunkt for flere store Karavaneveje saaledes til Nischapur og Teheran, til Askabad, Khiva, Bokhara og Herat etc.

Den pragtfulde hellige Grav optager et helt Kvarter af Byen og er afspærret med Kæder, indenfor hvilke ingen Evropæer maa komme. Dette Kvarter indeholder tillige Stadens bedste Basarer, de smukkeste Moskéer, Medresséer og Bade, hvad naturligvis er generende for evropæiske Besøgende.

Mescheds fornemste Pulaare er den saakaldte, Chiaban, en lang Avenue med Morbærtræer, Plataner og Popler paa begge Sider. Den gennemflydes af en 2—3 Meter bred Vandingskanal, hvorover er lagt en Mængde smaa Stenbroer. I denne

Avenue hersker et broget østerlandsk Liv. Fodgængere, Dervischer, Mullaher, Kamel- og Æselkaraner, Ryttere, Kvinder, Børn og Tiggere fylder Alléen, hvor Karavanerne tillige gør Holdt for at lade deres Dyr drikke. Hist og her er der Militærposter, og i Husene paa begge Sider findes Boder og Værksteder. Fra Alléen fører en fajanceklædt Portal ind i den hellige Bydel, og forøvrigt brydes Husrækkerne af en Mængde Medresséer.

Foruden labyrintiske Basarer, overdækkede med Hvælvinger, og delvis underjordiske mørke Gange med Boder, ligger i dette Kvarter den udstrakte Begravelsesplads, Katlega, hvor en tæt Myriade af Gravstene vidner om de mange, der vælger deres Hvilested i den hellige By, samt af andre Seværdigheder flere Badstuer (Hammam), der er let kendelige paa den spidsbuede Port der fører ind til dem, og over hvilke der i Reglen findes mørsome Malerier. Af disse skal særlig nævnes Hammam-i Schah. Her ligger tillige den smukke fajanceklædte Moské Mesched-i-Schah med sine prægtige Minareter.

Mescheds Basarer er meget udstrakte og godt bygget. Der forhandles i disse en Mængde russiske Varer, som kommer fra Askabad over Bjærgene Kopetdagh, der her er let tilgængelige. De bedste indfødte Varer er Tæpper, der i alle Henseender kan maale sig med Kirmans og de kurdiske Tæpper, endvidere Silke og Silkefløj i udmærkede Kvaliteter og særdeles farveprægtige Sjaler, Sværd og Knive, Juvelarbejder, prydede især med Turkiser, der er billige i disse Egne, hvori selve Gruberne findes, f. Eks. ved Nischapur.

Som Specialitet for Mesched skal desuden nævnes en Mængde Smaating: Karaffer, Vaser, Talerkener, Kopper og Lysstager, udskaarne af en let bearbejdelig Stenart, Steatit. Den er af graa Farve, og Sagerne er meget billige og smukke. Som alle Steder i Persien færdes Kvinderne i Basarerne tæt tilslørede med den sorte Domino tæt tiltrukket, og Evropæerne gør bedst i at lade, som de ikke bemærker dem, da Nyfigenhed kan have højst ubehagelige Følger.

Igennem en snæver Gade kan man komme i Nærheden af Imam Rizas prægtige Gravmoské, som det kun er lykkedes et Par Evropæere at besøge i Forklædning. Men man kan dog altsaa se den paa Afstand.

Det hellige Kvarter, hvori Gravmoskéen ligger, er en uudgrundelig Labyrinth af Moskéer og smukke

Bygninger. Her ligger saaledes Sehn-i-Nau (den nye Gaard), en stor Plads omgivet af sammenhængende Bygninger i to Etager. I hver af Nischerne i begge Etager fører Døre ind til Rum, der staar gratis til Pilgrimmenes Disposition. Der kan her rummes ca. 3000. Paa Midten af hver af Gaardens fire Sider hæver sig en smukt bygget Portal (Pischtak), og Murene er beklædt med smuk Fajance i blaat, hvidt og Guld. Over Portalerne løber brede Emaillebaand, der fremstiller Sætninger af Koranen. Rundt om imellem Nischerne hænger Lygter og Lamper. Gaarden er brolagt, og midt i den staar en ottesidet Fontæne med kuppelformet Tag. Den er omgivet af fire Bassiner, hvori de Troende vasker deres Hænder og Ansigt, før de besøger Helgenens Grav. I Gaarden opholder der sig en utrolig Mængde Duer. I Sehn-i-Nau findes et Negareh Khaneh, Musikhus, fra hvis Balkoner lyder Musik af Trommer og Horn ved Solens Op- og Nedgang, samt naar Helgenen begaar et eller andet Underværk, som f. Eks. at en Lam bliver rask, en Blind bliver seende, en Fattig faar Penge fra en usynlig Haand, o. s. v.

Igennem en Portal og en lang, hvælvet Gang, hvis Tegl er beklædt med Guld, der er bekostet af Nadir Schah, kommer Pilgrimmene ind i et firkantet Rum »Harem«, og heri ligger Imam Rizas Gravsted, der er hygget af Marmor i Terasser og omgivet af et Sølvstakit. Over Graven er der en ca. 25 Meter høj Kuppel, hvis guldbelagte Hvælving tilbagekaster Solens Straaler med blændende Glans. Omkring Kuplens øvre Del løber en smuk Balkon, hvorfra Mueddinen udraaber Andagtstimerne.

I det hellige Kvarter maa tillige mærkes den overordentlig smukke Moské, Meschid-i-Goherr Schah, der har en vældig himmelblaa Kuppel og to smukke Minareter (Minar). Mange persiske Konger har hidraget med Bygninger og andet til at forskønne det hellige Kvarter, maaske dog Schah Abbas den store her som andre Steder i Persien har udrettet det meste.

Ogsaa af rent økonomiske Hensyn har Schaherne vendt det gode Øje mod Mesched for at drage Pilgrimmene herhen, saa at Pengene gik her til i Stedet for til Mekka.

I det Indre af Helgenegraven ligger store Skattegeute, som rige Persere har skænket hertil for at erhverve sig Imam Rizas Forbøn, saaledes Tæpper, Broderier, Sjaler, Tøjer, Guld- og Sølvarbejder

og Ædelstene. Der er skænket store Pengesummer til Graven, ja endog saa talrige Jordegodser, at Graven ejer ca. $\frac{1}{5}$ af hele Provinsen Khorassan. Til Helligdommen hører et Bibliotek paa ca. 3.000 Bind. Af sine Godser skal Graven have en Indtægt paa ca. 5 Millioner Franc om Aaret. Disse gaar til Løn for ca. 500 Gejstlige, Guvernøren, der er Gravens Præsident, et Par Tusinde Tjenere og til at bespise fattige for, og da særlig Dervischer, hvis Antal i Mesched er enormt. Man regner, at der kommer ca. 100.000 Pilgrimme aarlig til Mesched. Graven er et Asyl (best), hvortil Mordere og andre Forbrydere søger, og selv ikke Schahen kan røre en Manddraber, der er kommet indenfor de spærrende Kæder.

En ejendommelig og ikke særlig hyggelig Slags Transporter kommer daglig til Mesched, nemlig Ligkaravaner, af hvilke ofte kommer ca. 50 pr. Dag med Resterne af de Troende, der for en høj Pris har erhvervet sig et Gravsted nærmere ved eller fjærnere fra Helgenraven, eftersom deres finansielle Evne har rakt. Ligene er indviklet i Filt, og da de ofte er Uger eller Maaneder under Vejs, udbreder de raadne Legemer en skrækkelig Stank. De talrige Grave, der indrettes skødesløst i Forbindelse med Ligkaravanerne gør, at Mesched er en uhyggelig Rede under Koleraepidemier.

Mesched lever ganske vist for en stor Del af Helgenraven; men den har dog foruden en livlig Virksomhed i alle Erhvervsgrene og rummer ca. 100,000 faste Indbyggere.

Den har været udsat for Plyndringer fra Turkomannernes Side, og for at beskytte sig saa meget som muligt herimod, har Indbyggerne indrettet deres Huse paa en ganske mærkelig Maade. Halvdelen af Huset ligger under Gadens Plan. Ind i det kommer man ad en Dør, der er saa lille, at man med Møje kan klemme sig igennem, og herfra maa man først ned ad en Del Trappetrin, før man naar Dørlærskelen. Siden Russernes Pacificering af Turkomannerne i Transkasprien er disse Togter »Alaman«, der væsentlig gik ud paa at røve Slaver, ophørt.

Russerne har anlagt en Kørevej fra Askabad i Transkasprien til Mesched. Saavidt vides har der hidtil ikke været ordnet Postkørsel paa Vejen, man maa selv leje Heste og Vogn til Turen.

Mesched har en udmærket Vandforsyning, idet der fra Bjærgene omkring Byen flyder rigeligt Vand

ned til Sletten. Vandet føres igennem Byen delvis i underjordiske Kanaler med Aabninger hist og her til at drage det op af.

Hvad Byens Grundlæggelse angaar, fortæller Perserne, at Sagnkongen Djemschid grundede Staden Tus, hvis Ruiner ligger et Stykke Vej fra Mesched. Tus blomstrede endnu under Harun al-Raschid, som døde og blev begravet her 809. Den 8. Imam, Ali den 3' er-Rida, der af Perserne kaldes Imam Riza, døde 818 i Tus og blev begravet nær ved Harun al-Raschid. Omkring Imam Rizas Grav rejste der sig efterhaanden det førnævnte Kompleks af Bygninger, medens Tus, hvis fornemste Mindesmærke er et prægtigt Mausoleum med Firdusis Grav (Firdusi fødtes Aar 1010 e. Chr.), forfaldt.

Mesched har indtil Russernes Erobring af Mellemasien lidt meget af Usbegernes, Turkomannerne og Afghanernes Plyndringer. Det er især Schah Abbas og Nadir Schah, der har hævet Byen til at blive en af de første i Persien. Den er omgivet af Mure og har fire Porte. To Timer efter Solnedgang maa ingen, der ikke kender Nattens Felt- raab, der afgives til de talrige trommende Natvægtere, færdes paa Gaderne. Den, der ikke kender Løsenet, bliver arresteret til næste Dags Morgen.

Litaratur.

Der Persische Meerbusen von Dr. Siegfried Genthe. Jahresbericht des Frankfurter Vereins für Geogr. u. Statistik. 6. Jahrg. 1895—96. Persia Past and Present by A. V. William Jackson. New York 1906. Geschichte des Levantehandels im Mittelalter von Wilh. Heyd, Stuttgart 1879. Mission scientifiques en Perse, Paris 1895. I de Morgan. Administration Report of the Persian Gulf Political Residency and Muscat Political Agency for 1893—94, Calcutta 1894. Journal d'un voyage en Perse et en autres lieux d'Orient, Amsterdam 1711. Jean Chardin. Persia and the Persian Question, George N. Curzon, London 1812. Persien, Land und Leute, J. E. Polak, Leipzig 1865. Eastern Persia, Major Oliver St. John, London 1876. The River Kârun an Opening to British Commerce, W. F. Ainsworth, London 1890. Descriptive Sketsch of the Islands and Coast situated at the Entrance of the Persian Gulf, Whitelock, Journ. R. Geogr. Soc. 8., 1838. Die Beziehungen Russlands zu Persien von Krahmer, Leipzig 1903. La politique étrangère de Perse, L. de Vilmorin, 1894. Flere Afhandlinger i Journal Royal Geogr. Soc., London. Dr. Sven Hédins forskellige Værker; Curzons »Persia«; Malcolm, Five Years in a Persian Town; Vestergaard, Zend-Avesta. Copenhagen; Wilson, Persian Life; Olearius, Perianische Reisebeschreibung; George Rawlinson, Five Great Monarchies; Andreas, Verh. des 13 int. Orientalisten Kongresses etc.